

**PMT Verantwoord beleggen
Jaarverslag 2023**

A portrait of Hans de Ruiter, a middle-aged man with a receding hairline and a slight beard, wearing a dark suit jacket over a light-colored checkered shirt. The background is a solid, muted red color with a rounded top edge.

Hans de Ruiter, voorzitter Commissie Beleggingen

Naast het behalen van een goed financieel rendement is het zorgen voor mens, milieu en maatschappij de belangrijkste drijfveer van ons Verantwoord Beleggen Beleid. Niet alleen nu, maar ook als onze deelnemers met pensioen zijn."

Inhoud

Voorwoord	5
1 Verantwoord beleggen	8
2 ESG-integratie	11
3 Klimaat	13
4 Duurzaam Beleggen	23
5 Actief Aandeelhouderschap	27
6 Uitsluitingen	42
7 Onderzoeken en wetgeving	44
8 Vooruitblik	45
Bijlage A Klimaatgovernance, strategievorming en beheersing klimaatrisico's	46
Bijlage B Analyse – Klimaat risico's en kansen	49
Bijlage C Toelichting CO2-voetafdruk meting	55
Bijlage D Duurzaam beleggen	63
Bijlage E Toepassing TCFD-raamwerk	68
Bijlage F Begrippenlijst	69
Bijlage G Beoordeling door de accountant	72
Colofon	76

Voorwoord

Verantwoord beleggen stond voor ons in 2023 in het teken van transities, namelijk van beleid naar uitvoering. In de afgelopen jaren hebben we in ons beleid ambities, doelen en maatregelen vastgesteld. In 2023 liet de implementatie van de Klimaatactieplannen de eerste resultaten zien, waarmee we steeds dichterbij het behalen van onze doelstellingen komen.

Eén van onze belangrijkste successen dit jaar is het bereiken van een 65,7% lagere CO₂-uitstoot van onze portefeuille ten opzichte van eind 2019. Dit is een mijlpaal waar we trots op zijn. Deze reductie is echter wel voornamelijk te danken aan het uitsluiten van olie- en gasbedrijven, waarmee het engagement niet-succesvol verliep. Liever hadden we gezien dat deze bedrijven hun operaties in lijn brachten met het Klimaatakkoord van Parijs en op die manier zouden bijdragen aan de energietransitie.

Desondanks blijven we gebruik maken van onze plek aan tafel bij de grote, CO₂-intensieve bedrijven die we in onze portefeuille houden. De afgelopen 2 jaar hebben we veel gesprekken gevoerd met 49 olie- en gasbedrijven. Hier zijn eind 2023 nog 9 bedrijven van over, van wie we verwachten dat zij stappen voorwaarts zullen maken om bij te dragen aan de energietransitie. We hebben ons engagementprogramma energietransitie kritisch geëvalueerd en aanzienlijk uitgebreid. We gaan in gesprek met de sectoren aan de vraagkant, die het meest afhankelijk zijn van de olie- en gassector, en daarmee pakken we het gehele energiesysteem aan om de energietransitie zoveel mogelijk te stimuleren.

Een ander belangrijk doel waar we dichtbij komen, is het bereiken van € 4 miljard aan impactbeleggingen in 2025. Op dit moment hebben we al € 2.586 miljoen geïnvesteerd in de impactthema's gezondheidszorg, betaalbare huisvesting, innovatie in Europa, de energietransitie en circulaire economie.

In het kader van integratie en focus staan nu 2 thema's centraal in ons Verantwoord Beleggen Beleid: de energietransitie en de arbeidstransitie. Ook is dit de basis om voor het eerst de ESG-thema's te integreren in onze risicomangementcyclus. Hierdoor hebben we inzichtelijk gemaakt op welke ESG-thema's we het meeste risico lopen, in welke mate deze risico's gemitigeerd zijn en of we aanvullende acties moeten ondernemen. We zijn verheugd met de goede beoordelingen die we het afgelopen jaar hebben ontvangen voor ons Verantwoord Beleggen Beleid. PMT staat opnieuw in de top 5 van de ranking van de Vereniging van Beleggers voor Duurzame Ontwikkeling (VBDO) en heeft opnieuw een goede beoordeling van de UN PRI gekregen.

Stil zitten is geen optie voor PMT, want er is nog veel werk aan de winkel. Daarom gaan we opnieuw een deelnemersonderzoek doen om ons Verantwoord Beleggen Beleid verder aan te scherpen en bij te sturen, in lijn met de verwachtingen en wensen van onze achterban. Ook zullen we in 2024 de *Portefeuille van Morgen* verder uitrollen over de verschillende beleggingscategorieën. In de afgelopen jaren hebben we hard gewerkt aan de verfijning van de methode om beleggingen te selecteren in de aandelenportefeuille waarmee we in 2050 een portefeuille met een netto nul uitstoot willen hebben. Naast het behalen van een goed financieel rendement is het zorgen voor mens, milieu en maatschappij de belangrijkste drijfveer van ons Verantwoord Beleggen Beleid. Niet alleen nu, maar ook als onze deelnemers met pensioen zijn.

Den Haag, 22 mei 2024

Het bestuur

E.R. Bronswijk-Pais,
voorzitter namens de werknemers en pensioengerechtigden

T.W. Troost,
voorzitter namens de werkgevers

Impactinvesteringen

2023

€ **2.586**
miljoen

Aantal aandeelhoudersvergaderingen gestemd

1.786

149

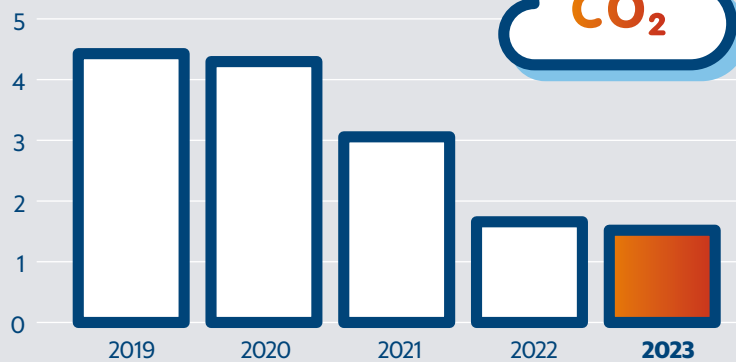
Bedrijven in het engagementprogramma

242

Gesprekken gevoerd met bedrijven over ESG-thema's

CO₂-uitstoot van de portefeuille x 1 miljoen

8,4% CO₂-reductie t.o.v. 2022

18,1%

Van de investeringen raakt de VN Sustainable Development Goals

Uitsluiting bedrijven naar reden

- **12** Adult entertainment
- **47** Bont industrie
- **87** Controversiële wapens
- **50** Dialoog niet succesvol
- **34** Inval Rusland – Oekraïne
- **77** Tabak
- **1** Uitzondering
- **19** Wapens voor civiel gebruik

In 2023 financierden we

- **15** bedrijven die bijdragen aan ontwikkeling van medicijnen en medische technologieën
- Ca. **17.800** betaalbare huurwoningen
- **37** bedrijven die bijdragen aan innovatie in Europa
- Ca. **846.000 MWh** geproduceerde schone energie
- Ca. **19.000 ton** gerecycled afval

1 Verantwoord beleggen

PMT streeft ernaar om de deelnemers in de Metaal & Techniek sector, zowel nu als in de toekomst, een goed en verantwoord pensioen te bieden. We zijn ervan overtuigd dat verantwoord beleggen samengaat met onze financiële doelstellingen en daar zelfs aan bij kan dragen. Het lange termijn karakter van de pensioenen van onze deelnemers vraagt om beleggingen die bijdragen aan een leefbare toekomst waarin pensioengerechtigden kunnen genieten van hun pensioen. Beleggen op een niet-duurzame manier zien we als ongewenst en riskant voor de lange termijn. Zowel de samenleving als de wetgever verwachten van ons een duurzame beleggingsstrategie en toenemende transparantie over de duurzaamheid van de beleggingen.

Ons Verantwoord Beleggen Beleid kent twee overkoepelende thema's:

- **Energietransitie** – Het beperken van klimaatverandering vraagt om de overgang van het gebruik van fossiele energie naar energie uit hernieuwbare bronnen.
- **Arbeidstransitie** – Hierin komen verschillende, belangrijke sociale thema's bij elkaar. We geven prioriteit aan de bescherming van arbeidsrechten, zoals veilige werkomstandigheden en een gezonde werkomgeving.

Daarnaast hebben we in ons beleid nog 21 duurzaamheidsthema's geprioriteerd, waaronder thema's als biodiversiteit en verantwoord belastingbeleid. We vinden het belangrijk dat de keuzes in ons Verantwoord Beleggen Beleid aansluiten bij de voorkeuren van de deelnemers, onze achterban. Om dit steeds beter in kaart te brengen werkten we in 2023 in samenwerking met de Universiteit van Maastricht aan de doorontwikkeling van ons deelnemersonderzoek.

Ambities en doelstellingen

Om op een verantwoorde manier invulling te geven aan onze rol als pensioenfonds, hebben we doelstellingen en ambities gesteld.

We houden rekening met mens, milieu en goed bestuur bij onze beleggingen (ESG-integratie) en zetten in op engagement met bedrijven

PMT wil alleen beleggen in bedrijven, vastgoed en landen die relatief goed presteren ten aanzien van ESG-factoren (Environmental, Social en Governance). Ook verwachten we van onze externe managers dat hun beleid en werkwijzen aansluiten bij ons Verantwoord Beleggen Beleid ([zie hoofdstuk 2](#)). Tegelijkertijd laten we geen bedrijven vallen die hun best doen om te verbeteren op ESG-thema's en dit ook laten zien in de gesprekken (engagement). Ook gebruiken we onze stem om bedrijven te bewegen te verduurzamen. In 2023 spraken we in totaal met 149 bedrijven over thema's als klimaat, biodiversiteit en leefbaar loon en we brachten onze stem uit op 1786 aandeelhoudersvergaderingen ([zie hoofdstuk 5](#)).

We dragen bij aan de klimaatdoelstellingen

PMT wil bijdragen aan het doel om de opwarming van de aarde te beperken tot maximaal 1,5-graden, aansluitend bij het Klimaatakkoord van Parijs, het commitment van de financiële sector aan het Nederlandse Klimaatakkoord en het Net Zero Asset Owner Commitment van de Institutional Investors Group on Climate Change (IIGCC). Om dit te bereiken nemen we actie in de relevante beleggingscategorieën, zoals omschreven in de Klimaatactieplannen. In 2023 daalde de CO₂-uitstoot met 8,4% ten opzichte van 2022 (zie [hoofdstuk 3](#)).

We doen investeringen met een positieve impact

Met onze impactinvesteringen willen we een meetbare en positieve impact maken. Onze impactdoelstelling is om ten minste voor € 4 miljard te beleggen in impactinvesteringen per eind 2025. Daarnaast hebben we de ambitie om ten minste € 10 miljard te beleggen in impactinvesteringen per eind 2030, waarvan € 4 miljard in de Energietransitie. Ook hebben we de ambitie om 35% van deze € 10 miljard te beleggen in Nederland. In 2023 belegden we voor € 2.586 miljoen in impactinvesteringen, waarvan € 769 miljoen in de energietransitie ([zie hoofdstuk 4](#)).

ESG–Risico's

PMT komt in haar beleggingsportefeuille risico's tegen die raken aan mens, milieu en goed bestuur (ESG). Deze ESG–risico's kunnen in twee categorieën worden ingedeeld:

- Risico's die impact hebben op mens, milieu en goed bestuur. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de negatieve gevolgen van bedrijfsactiviteiten van een onderneming waar PMT in belegt, zoals ontbossing;
- Financiële risico's voor onze beleggingen, bijvoorbeeld door klimaatverandering. Hierbij kan worden gedacht aan incidenten zoals de kosten van overstromingen in onze vastgoedportefeuille.

In 2023 hebben we de verschillende ESG–risico's nader onderzocht met een risico–zelfbeoordeling. Voor deze ESG–risico's hebben we een inschatting gemaakt van de kans en de impact op onze portefeuille. Vervolgens zijn de maatregelen overzichtelijk gemaakt die op dit moment genomen worden om de verschillende ESG–risico's te beheersen, en een inschatting gemaakt van het risico dat resteert na implementatie van deze maatregelen. Dit laat zien dat we al veel stappen hebben gezet om de impact van de ESG–risico's te reduceren. Onze inschatting is dat de ESG–risico's op dit moment binnen onze risicobereidheid vallen, maar we kunnen de ESG–risico's als grote investeerder niet tot nul reduceren. Onder andere nieuwe data en initiatieven stellen ons in staat om steeds gericht te sturen.

In het kader van de 'Portefeuille van Morgen' willen we hierin een volgende stap zetten (zie hoofdstuk 2). De manier waarop we ESG–risico's identificeren en de verschillende instrumenten die ingezet worden om ESG–risico's te voorkomen of te beperken, is nader omschreven in het Verantwoord Beleggen Beleid en in dit jaarverslag.

Verantwoord beleggen in de organisatie

Kennis over verantwoord beleggen en duurzaamheid in brede zin wordt op verschillende manieren gewaarborgd binnen PMT. Op bestuurlijk niveau heeft een bestuurslid, tevens lid van de Commissie Beleggingen, aantoonbare kennis over verantwoord beleggen. Daarnaast heeft een aspirant bestuurslid een jaar meegelopen binnen de Commissie Beleggingen specifiek op verantwoord beleggen. We organiseren op periodieke basis themasessies voor de Commissie Beleggingen om de kennis over onder andere verantwoord beleggen op peil te houden. Zo is er in 2023 een kennissessie georganiseerd over de Portefeuille van Morgen. Ook staat verantwoord beleggen regelmatig op de agenda van de Commissie Beleggingen. De voorzitter van het Verantwoordingsorgaan heeft succesvol een ESG-module afgerond. Tot slot, PMT is vertegenwoordigd in verschillende gremia van de Pensioenfederatie, waaronder de werkgroep Maatschappelijk Verantwoord Beleggen. Kennisuitwisseling over ESG-thema's met andere pensioenfondsen staat hierin centraal.

2 ESG-integratie

Bewuste selectie

We willen de negatieve impact van onze beleggingen zoveel mogelijk verkleinen en de positieve impact zo veel mogelijk vergroten. Daarom selecteren we onze beleggingen op een bewuste manier en houden we in alle beleggingscategorieën rekening met verschillende ESG-factoren. Dit noemen we ook wel 'bewuste selectie'.

Inmiddels hebben we de bewuste selectie methodiek toegepast op de beleggingscategorieën aandelen, staatsobligaties opkomende landen en op bedrijfsobligaties. Ook voor de selectie van private equity managers en fondsen gebruiken we een methodiek die vergelijkbaar is met 'bewuste selectie'. Meer informatie over de bewuste selectie methodiek is opgenomen in ons [Verantwoord Beleggen Beleid](#).

Portefeuille van Morgen

Onder de werktitel Portefeuille van Morgen zijn we in 2022 een traject gestart waarin we onze ESG-ambities verder uitgewerkt hebben. Het doel is om op basis van onze ESG-criteria een portefeuille samen te stellen die in 2050 netto nul uitstoot heeft. We maken onderscheid tussen 21 ESG-thema's, waarop we ambities geformuleerd hebben. In het bijzonder willen we ons inzetten voor onze hoofdthema's *energietransitie* en *arbeidstransitie*. Beide thema's sluiten aan bij de voorkeuren van onze achterban. Deze thema's en ambities vormen de basis voor doorontwikkeling van ESG-integratie in onze beleggingsstrategieën. In 2023 is mede op basis hiervan de beleggingsstrategie voor beursgenoteerde aandelen herzien. De thema's zijn verder uiteengezet in het Verantwoord Beleggen Beleid.

Doorontwikkeling aandelenstrategie

De aandelenportefeuille van PMT wordt passief beheerd. Dat betekent dat we een index volgen die volledig op basis van vooraf vastgestelde regels is samengesteld. Deze regels bevatten onder andere criteria waar de bedrijven aan moeten voldoen op het gebied van duurzaamheid. De al bestaande selectiecriteria op het thema energietransitie behouden we. In 2023 hebben we de selectiecriteria voor sociale en bestuurlijke thema's verder aangescherpt. Op verschillende relatief goed meetbare ESG-thema's zijn drempelwaarden toegevoegd waar bedrijven minimaal aan moeten voldoen. Deze drempelwaarden hebben betrekking op:

- Biodiversiteit en landgebruik;
- Winning van grondstoffen;
- Watergebruik;
- Verpakkingsmaterialen en afval;
- Elektronisch afval;
- Giftige stoffen en afval;
- Gezondheid en veiligheid van medewerkers;
- Arbeidsomstandigheden;
- De impact op de lokale bevolking;
- Toegang tot gezondheidszorg.

Deze drempelwaarden zijn een extra toevoeging op de algemene ESG-beoordeling per bedrijf. Zo maken we de selectie van bedrijven meer passend bij onze visie. Begin 2024 zal deze strategie geïmplementeerd worden.

Doorontwikkeling Landenraamwerk

We gebruiken het Landenraamwerk om te bepalen welke overheden passen bij onze overtuigingen en kunnen worden opgenomen in de portefeuille. Sinds 2017 gebruiken we het Landenraamwerk voor de staatsobligaties opkomende landen en sinds 2020 passen we dit ook toe op aan overheden gelieerde beleggingen in beursgenoteerde aandelen in opkomende landen.

Afgelopen jaar hebben we het Landenraamwerk verder aangescherpt. Hierbij is er een gelijke aanpak opgesteld voor zowel ontwikkelde als opkomende landen. Een van de wijzigingen is het toevoegen van de Climate Change Performance Index (CCPI) van [GermanWatch](#) om te toetsen hoe het door de overheid gevoerde beleid zich verhoudt tot een 1,5-graden scenario en het Klimaatakkoord van Parijs. De landen die consequent te weinig doen worden uitgesloten. Deze aanscherpingen zullen in de eerste helft van 2024 worden geïmplementeerd in de portefeuille.

ESG-integratie Vastgoed

We hebben de ambitie om onze vastgoed-portefeuille in lijn te brengen met het 1,5-graden scenario van het Klimaatakkoord van Parijs. In 2023 hebben we daarom het ESG-beleid van Beursgenoteerd Vastgoed in Europa en Noord-Amerika verder aangescherpt en uitgebreid. Hiermee willen we een beter inzicht krijgen in de kWh- en CO₂-intensiteit en CO₂-uitstoot voor scope 1, 2 en 3 van de vastgoedbeleggingen (voor meer informatie zie [hoofdstuk 3](#)).

Om onze ambitie te bereiken geven we vastgoedmanagers de opdracht actief engagement te voeren met vastgoedbeheerders en bedrijven waarin wordt belegd. Tijdens deze gesprekken wordt besproken hoe zij routekaarten vaststellen en naleven die in lijn zijn met het Klimaatakkoord van Parijs. In deze routekaarten dienen concrete doelstellingen, acties en evaluatiemomenten te worden geformuleerd en vastgelegd met betrekking tot de reductie van CO₂-uitstoot. Tot slot is, om de databeschikbaarheid en kwaliteit verder te vergroten bij beursgenoteerd vastgoed, aan de managers de opdracht meegegeven om (minimaal jaarlijks) uitgebreide klimaatdata te vergaren, te beoordelen en hierover te rapporteren.

3 Klimaat

Met onze Klimaatactieplannen willen we de bedrijven waarin we beleggen stimuleren om hun uitstoot terug te brengen tot een niveau dat past bij de doelstellingen van het Klimaatakkoord van Parijs. Zo willen we verandering teweegbrengen in de economie voor productie en handel van goederen en niet-financiële diensten. Daarnaast willen we de klimaatrisico's voor onze beleggingen beperken.

In 2022 hebben we Klimaatactieplannen geformuleerd voor de beleggingscategorieën:

- **Beursgenoteerde aandelen**
- **Bedrijfsobligaties**
- **Vastgoed**
- **Infrastructuur**
- **Private equity**

In 2023 hebben we ook plannen opgesteld voor de beleggingscategorieën hypotheek en staatsobligaties. In deze plannen hebben we onze klimaatdoelstellingen en ambities vastgelegd. We beschrijven welke data we gebruiken en welke acties we ondernemen om ons inzicht in de klimaatprestaties van de beleggingen te vergroten. Ook geven we aan welke acties we nemen om de doelstellingen en ambities te behalen.

We geven in dit hoofdstuk inzicht in de voortgang die we het afgelopen jaar hebben gemaakt. We rapporteren over ons Klimaatbeleid aan de hand van de rapportagestandaarden van de Task Force on Climate-related Financial Disclosure (TCFD). In bijlage A geven we een inschatting van de klimaatrisico's voor onze beleggingen, we beschrijven hoe de governance met betrekking tot klimaatrisico's is geregeld, hoe de strategievorming tot stand komt en hoe we klimaatrisico's identificeren en beheersen.

Een portefeuille in lijn met het Klimaatakkoord van Parijs

PMT heeft de ambitie om per 2030 alleen nog maar te beleggen in bedrijven die op koers liggen om de doelstellingen van het Klimaatakkoord van Parijs te halen. Het bepalen of bedrijven op koers liggen is complex. We maken een inschatting op basis van data van het Transition Pathway Initiative (TPI) als die beschikbaar is. Voor de overige bedrijven gaan we ervan uit dat bedrijven met een door Science Based Targets¹ (SBT) gevalideerde CO₂-reductiedoelstelling op koers liggen.

Aantal bedrijven

1.5°	425
Onder 2°	96
2°	12
Toekomstige doelstellingen	19
Niet in lijn	1.525

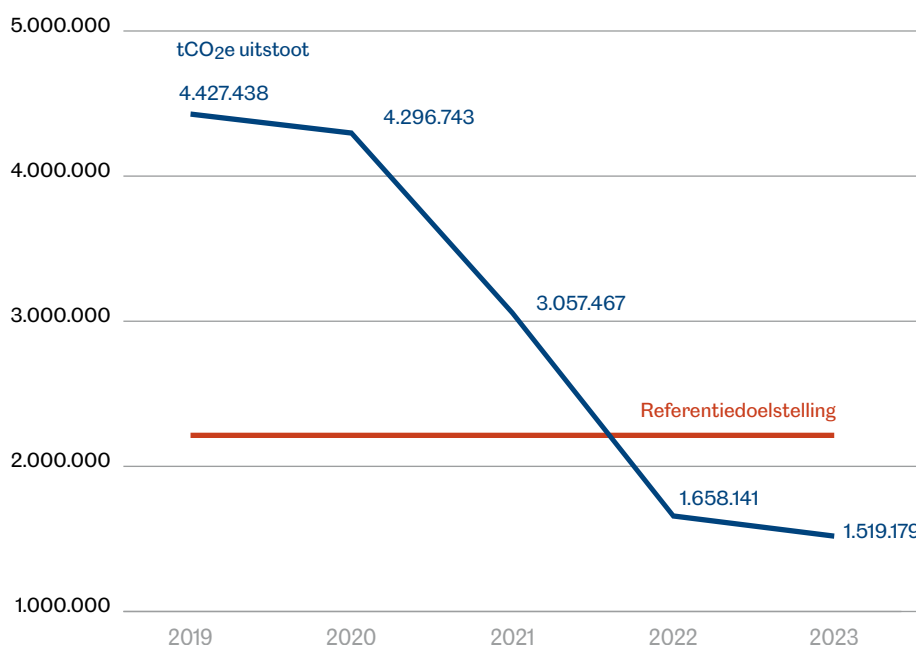
¹ Het Science Based Targets Initiative (SBTI) stelt richtlijnen op voor bedrijven in verschillende sectoren voor het stellen van CO₂-reductiedoelstellingen en beoordeelt deze doelstellingen. Zo'n 4000 bedrijven wereldwijd hebben inmiddels reductiedoelstellingen vastgesteld op basis van deze richtlijnen.

Eind 2023 was 20% van de bedrijven in onze aandelen- en bedrijfsobligatieportefeuilles op koers voor een 1,5-graden scenario. Deze bedrijven vertegenwoordigen 32% van de scope 1 en 2 uitstoot van deze beleggingsportefeuilles, en 25% van het belegd vermogen.

50% CO₂-reductie in de portefeuille voor 2030

Onze referentiedoelstelling voor 2030 is een reductie van de absolute CO₂-uitstoot met 50% ten opzichte van eind 2019. Deze doelstelling is gebaseerd op de aanname dat er wereldwijd een absolute CO₂-uitstootreductie van 50% nodig is tussen eind 2019 en 2030. De voortgang op deze referentiedoelstelling wordt voornamelijk gemeten op basis van de scope 1 en 2 uitstoot van de beursgenoteerde aandelen- en bedrijfsobligatieportefeuilles.²

De onderstaande grafiek toont dat de uitstoot van de totale portefeuille in 2023 gelijk is aan 1.519.179 tCO₂e. Dit is een daling van 8,4% ten opzichte van 2022. Hiermee was de absolute CO₂-uitstoot van de aandelen- en obligatieportefeuille eind 2023 65,7% lager dan eind 2019. Dit is meer dan de 50% reductie die we als doelstelling hebben gesteld. De daling wordt gedreven door minder beleggingen in energie bedrijven, als gevolg van het uitsluiten van olie- en gasbedrijven waarmee het engagement niet-succesvol verliep.

Figuur 1 | Absolute uitstoot 2019–2023 aandelen- en bedrijfsobligatieportefeuille

In dit hoofdstuk worden de doelstellingen per beleggingscategorie en de voortgang daarop verder uiteengezet.

² De meting van 2023 is uitgevoerd op basis van de uitstoot van bedrijven zoals bekend bij dataleverancier ISS eind januari 2024 en de posities van PMT van 31-12-2023. De verzamelde data omvat de uitstoot die bedrijven in 2022 hebben uitgestoten en waarover zij in 2023 hebben gerapporteerd.

Beursgenoteerde aandelen

In de aandelenportefeuille is engagement een belangrijk instrument dat we inzetten om bedrijven te stimuleren om de CO₂-uitstoot in lijn met 1,5-graden te brengen. Daarnaast worden bedrijven beoordeeld op hun bijdrage aan de energietransitie, daar waar relevant. Er worden verschillende screenings toegepast die als doel hebben om bedrijven die nu te weinig bijdragen en een beperkte veranderpotentie hebben te verwijderen. Zo worden in achttien CO₂-intensieve sectoren per sector de 20% slechtst scorende bedrijven verwijderd op basis van een energietransitie beoordeling.

Sectorreductiedoelstellingen

We hanteren voor CO₂-uitstoot intensieve sectoren reductiedoelstellingen voor 2030. Deze zijn gebaseerd op berekeningen van TPI en gaan ervan uit dat de opwarming van de aarde onder 1,5-graden blijft. In 2023 zijn de sectorreductiedoelstellingen voor aluminiumproducenten en autofabrikanten aangescherpt, in lijn met de uitstootreductie die nodig is in een 1,5-graden scenario. Dit was mogelijk met behulp van nieuwe data. Op dit moment kunnen we voor 59 bedrijven de uitstoot meten versus de reductiedoelstellingen. Deze bedrijven vertegenwoordigen samen ca. 48% van de CO₂-uitstoot van de aandelenportefeuille. Er zijn meer CO₂-uitstoot intensieve sectoren, zoals de chemiesector, maar wegens onvoldoende data kunnen we hier nog geen reductiedoelstelling op formuleren. We nemen wel actie op deze sector via andere instrumenten.

De tabel op de volgende pagina laat zien dat er vanaf 2020, in de meeste sectoren, belangrijke stappen zijn gezet om de CO₂-uitstoot in lijn te brengen met het 1,5-graden scenario van de International Energy Agency (IEA). Nutsbedrijven hebben weliswaar een verbetering laten zien, maar moeten nog grote stappen zetten om de forse uitstootreductie die in deze sector verwacht wordt waar te maken. Binnen de nutssector hebben veel bedrijven hier plannen voor, relatief veel nutsbedrijven liggen op koers op basis van hun reductiedoelstellingen. De voortgang die afgelopen jaar is gemaakt bij de olie- en gasbedrijven is grotendeels niet het gevolg van een verbetering van de bedrijven waarin we investeren, maar van het uitsluiten van de bedrijven die achterlopen. De bedrijven die overblijven hebben relatief ambitieuze plannen om de CO₂-uitstoot te reduceren.

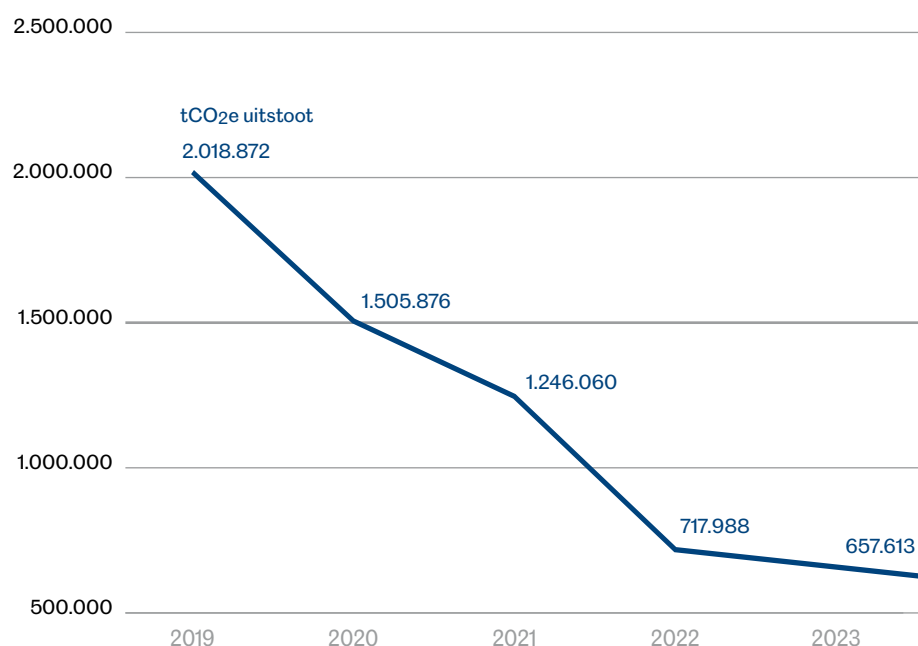
Sector (TPI Classificatie)	Meeteenheid	ultimo 2023	2022	2021	2020	Doelstelling 2030	Benodigde reductie
Olie- & gasindustrie	gCO ₂ e/MJ energie	66,78	70,30	71,76	73,71	40,95	-35%
Luchtvaartmaatschappijen	gCO ₂ /RTK	764,40	-*	1.047,96	976,26	616,00	-19%
Aluminiumproducenten	tCO ₂ e/t aluminium	9,54	7,78	7,66	9,14	4,73	-50%
Autofabrikanten	gCO ₂ /km (NEDC)	35,79	8,70	127,96	128,51	30,68	-14%
Cementproducenten	tCO ₂ /t cementproduct	0,55	0,58	0,59	0,61	0,42	-23%
Elektrische nutsbedrijven	tCO ₂ e/MWh energie	0,29	0,27	0,31	0,40	0,14	-53%
Staalproducenten	tCO ₂ /t staal	1,01	1,20	1,76	1,86	1,13	0%

* In 2022 zaten er geen luchtvaartmaatschappijen in de aandelenportefeuille waarvoor data beschikbaar was.

Tabel 1 | Ontwikkeling van de gewogen gemiddelde sector specifieke uitstoot-intensiteit binnen de aandelenportefeuille

Reductie van de absolute CO₂-uitstoot versus 2019

Eind 2023 was de absolute CO₂-uitstoot van de aandelenportefeuille 67,4% lager dan in 2019. De onderstaande grafiek laat het verloop van de CO₂-uitstoot van de aandelenportefeuille zien. Eind 2023 is de CO₂-uitstoot met 8,4% gedaald tot 657.613 tCO₂e ten opzichte van 2022. De daling van de CO₂-uitstoot van de aandelenportefeuille wordt voor het grootste deel verklaard door een daling in de weging van de energiesector. Eind 2022 werd 4,4% van de aandelenportefeuille belegd in de energiesector. Een jaar later, eind 2023, was dit nog maar 1,3%.

Figuur 2 | Absolute uitstoot 2019–2023 van de aandelenportefeuille

Bedrijfsobligaties

De beleggingen in bedrijfsobligaties worden actief beheerd, wat betekent dat managers zijn aangesteld die binnen bepaalde kaders voor ons een beleggingsportefeuille samenstellen. Bedrijven met ondermaatse prestaties op ESG-gebied worden uitgesloten. De managers worden mede op basis van hun capaciteit om verantwoord beleggen aspecten mee te nemen in hun analyses geselecteerd en gemonitord. Een groot deel van de portefeuille wordt beheerd door een team van onze fiduciaire manager MN. Dit team analyseert ook de klimaatprestaties van bedrijven. De hierbij opgedane kennis wordt gebruikt in de engagementgesprekken die door MN gevoerd worden met bedrijven.

Sectorreductiedoelstellingen

Ook voor onze bedrijfsobligatieportefeuilles meten we voor zo ver mogelijk de prestaties van bedrijven versus de sectordoelstellingen. Over 2023 kunnen we dit meten voor 16 bedrijven, die samen 44% van de CO₂-uitstoot van de bedrijfsobligatieportefeuille vertegenwoordigen.

Onderstaande tabel laat zien dat de nutsbedrijven in de obligatieportefeuilles al relatief dicht bij hun 2030 doelstelling liggen (in vergelijking met de nutsbedrijven in de aandelenportefeuille). In alle sectoren moeten wel nog grote stappen gezet worden om de 2030 doelstellingen te behalen.

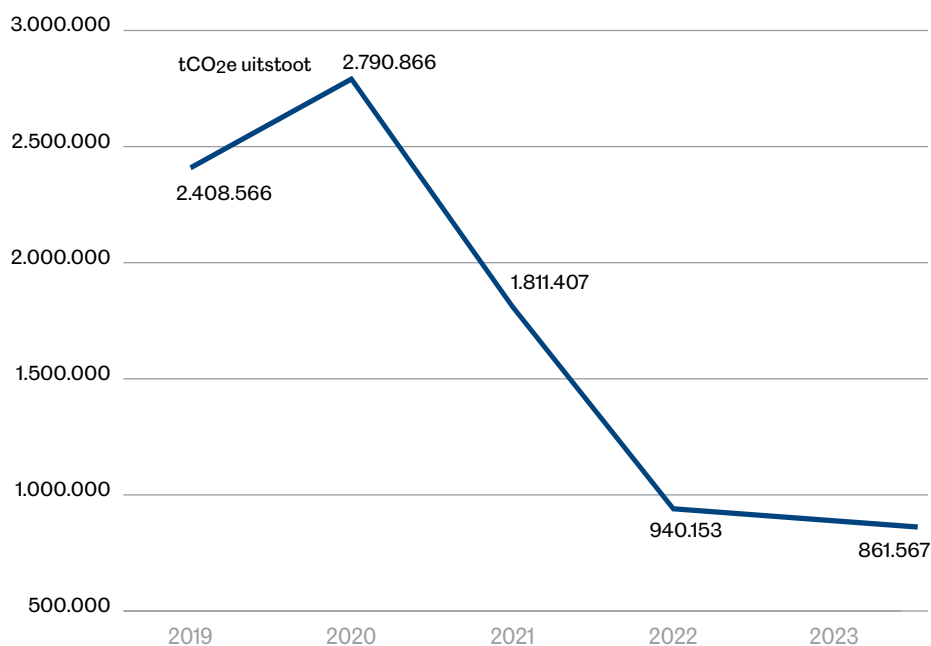
Sector (TPI Classificatie) ³	Meeteenheid	ultimo 2023	Doelstelling 2030	Benodigde reductie
Olie- & gasindustrie	gCO ₂ e/MJ energie	58,01	40,95	-25,6%
Luchtvaartmaatschappijen	gCO ₂ /RTK	844,17	616,00	-27,0%
Aluminiumproducenten	tCO ₂ e/t aluminium	-	4,73	-
Autofabrikanten	gCO ₂ /km (NEDC)	126,43	30,68	-75,7%
Cementproducenten	tCO ₂ /t cementproduct	-	0,42	-
Elektrische nutsbedrijven	tCO ₂ e/MWh energie	0,18	0,14	-22,4%
Staalproducenten	tCO ₂ /t staal	1,65	1,13	-31,6%

Tabel 2 | Ontwikkeling van de gewogen gemiddelde sectorspecifieke uitstoot-intensiteit binnen de bedrijfsobligatieportefeuille

³ In 2023 zaten er geen aluminium- en cementproducenten in de bedrijfsobligatieportefeuille waarvoor data beschikbaar was.

Reductie van de absolute CO₂-uitstoot versus 2019

De absolute CO₂-uitstoot die gepaard gaat met de beleggingen in de bedrijfsobligatieportefeuille is eind 2023 861.567 tCO₂e. In vergelijking met ultimo 2019 is dit een daling van 64,2%. Per eind 2023 is de absolute uitstoot van de bedrijfsobligatieportefeuille 8,4% lager dan een jaar eerder. De daling van de CO₂-uitstoot van de bedrijfsobligatieportefeuille kent een aantal oorzaken. De belangrijkste oorzaak van de daling is het feit dat er minder belegd wordt in obligaties van de Duitse staalproducent Thyssenkrupp AG.

Figuur 3 | Absolute uitstoot 2019–2023 van de bedrijfsobligatieportefeuille

Vastgoed

We hebben vastgoedbeleggingen in binnen- en buitenland. Ongeveer een derde daarvan bevindt zich in Nederland. We willen via de vastgoedbeleggingen bijdragen aan een reductie van de CO₂-uitstoot. Dit doen we door bestaand vastgoed te renoveren, en bij beleggingen in nieuwbouw rekening te houden met energie-efficiëntie. Voor de Nederlandse portefeuille is (volgend op renovatieprojecten in voorgaande jaren) een project met de BAM opgestart om 906 woningen in Nederland te verduurzamen. Hierbij wordt ingezet op isoleren van de gebouwschil, het vervangen van warmtesystemen en toevoegen van zonnepanelen. Voor het internationale vastgoed sturen we vooral op de aanstelling van de meest geschikte vastgoedmanagers en het door hen laten ontwikkelen en implementeren van verduurzamingsplannen.

Figuur 4 | Vastgoedproject Amadeiro in Den Bosch

Ambitie: beleggen in vastgoed met minimale GRESB score van 3 sterren

De Global Real Estate Sustainability Benchmark (GRESB) beoordeelt jaarlijks de duurzaamheid van vastgoedfondsen en –portefeuilles. Op basis hiervan ontvangen vastgoedmanagers een GRESB–score van 1 tot 5 sterren. We hebben de ambitie om alleen te beleggen in vastgoedmanagers met een minimale GRESB–score van drie sterren en met een in 2025 beoogd gemiddelde van ten minste vier sterren. Onderstaande tabel toont de huidige prestaties van de managers in de verschillende vastgoedportefeuilles.

GRESB participatie & rating	ultimo 2022 ⁴		ultimo 2021	
	Participatie	Rating	Participatie	Rating
OGNL	100,0%	4,0	100,0%	4,0
IOG Europa	97,2%	4,7	93,7%	4,2
IOG VS	94,9%	3,6	57,3%	1,7
BGOG Europa	69,8%	2,8	60,6%	2,3
BGOG Noord–Amerika	90,2%	2,7	90,9%	3,0
Totale portefeuille, gemiddeld	93,9%	4,0	88,3%	3,4

Tabel 3 | GRESB participatie en rating (0–5) vastgoedportefeuilles

De Beursgenoteerd Onroerend Goed (BGOG) portefeuilles scoren gemiddeld nog onder de 3 sterren. Een belangrijke reden voor de relatief lage score is het feit dat het voor een aantal grote residentiële bedrijven technisch niet mogelijk is deel te nemen aan GRESB. Niet–participerende bedrijven krijgen een GRESB score van 0.

⁴ De GRESB-data is gepubliceerd medio 2023 en betreft data over 2022. In deze meting is de GRESB-data gekoppeld aan de portefeuillestanden van 2022.

Ambitie: beleggingen in lijn brengen met 1,5-graden CRREM-paden

We hebben de ambitie om de CO₂-uitstootintensiteit van de beleggingen in lijn te brengen met een 1,5-graden scenario, conform de Carbon Risk Real Estate Monitor (CRREM)-methode.

De onderstaande tabel toont de performance van de vastgoedbeleggingen versus de CRREM-paden. De CRREM-paden worden gehanteerd om te beoordelen of vastgoed in lijn is met de internationaal ondertekende duurzaamheidsdoelstellingen om de opwarming van de aarde te beperken tot een gemiddelde van 1,5-graden. Het jaar waarin de CO₂-uitstoot/m² van een vastgoedobject of een portefeuille niet meer in lijn is met het 1,5-graden scenario wordt het 'stranding year' genoemd. In 2022 is de performance van de vastgoedportefeuille versus de CRREM-paden verslechterd als gevolg van een aanscherping van de CRREM-paden.

CRREM-alignment	2022	2021
Gemiddeld CRREM stranding year	2025	2030
% investeringen aligned o.b.v. CRREM pad 2025	55,8%	68,1%
% investeringen aligned o.b.v. CRREM pad 2030	4,7%	51,5%
% investeringen aligned o.b.v. CRREM pad 2040	0,0%	3,1%

Tabel 4 | Ontwikkeling van de vastgoedportefeuille op basis van de CRREM-paden

Uitstoot per m² met 40% omlaag ten opzichte van 2020 CRREM-paden

We hebben een voorlopige CO₂-reductiedoelstelling geformuleerd om de uitstoot per m² met 40% omlaag te brengen ten opzichte van de 2020 CRREM-paden.

Het inzicht dat we hebben in de CO₂-uitstoot hangt samen met onze vastgoedbeleggingen en is nog onvolledig. De CO₂-data die we nu tot onze beschikking hebben meet enkel de operationele uitstoot en is deels gebaseerd op schattingen. Vastgoedmanagers proberen het inzicht te vergroten door bijvoorbeeld slimme meters te plaatsen en in huurcontracten op te nemen dat data met betrekking tot het energieverbruik beschikbaar wordt gesteld. Hoewel we uitstoot die vrijkomt bij de bouw nog niet kunnen meten, worden er wel al acties genomen die er op gericht zijn om deze uitstoot te reduceren. Bijvoorbeeld door waar mogelijk CO₂-arme bouwmaterialen te gebruiken.

De onderstaande tabel laat zien dat de CO₂-uitstoot per m² op basis van deze data tussen 2021 en 2022 met 2,7% is gedaald.

	2022	2021
Waarde vastgoed (x € 1 miljoen)	6.770,78	8.454,96
TCO ₂ eq-uitstoot (o.b.v. GAV)	53.610,18	73.127,70
CO ₂ eq-uitstoot (in ton) (toegerekend op basis van EVIC)	51.306,21	50.715,29
Uitstoot per m ²	22,5	23,1
Vermindering uitstoot per m ² t.o.v. vorig jaar	-2,7%	-
kg CO ₂ eq per 100 EUR invested (totaal o.b.v. GAV)	0,792	0,876
kg CO ₂ eq per 100 EUR invested (BGOG o.b.v. EVIC)	0,764	-
Datadekking totale CO ₂ uitstoot	82,8%	71,5%

Tabel 5 | CO₂-uitstoot vastgoed 2021-2022 op basis van GRESB-data

Omdat de CO₂-uitstoot data een onvolledig beeld geeft van de energie-efficiëntie van woningen, tonen we ook de prestaties op basis van energielabels voor het Nederlandse vastgoed. De objecten zonder label betreffen hoofdzakelijk monumentale panden.

Energie labels	2023	2022	2021
A++++	0,0%	0,0%	0,0%
A+++	2,1%	2,0%	0,0%
A++	12,0%	5,3%	6,5%
A+	21,1%	15,7%	7,7%
A	40,0%	45,5%	50,9%
B	11,8%	18,0%	12,5%
C	7,2%	8,5%	16,1%
D	1,2%	1,2%	2,6%
E	2,8%	2,6%	2,1%
F	0,2%	0,1%	0,7%
G	0,3%	0,1%	0,4%
Geen label	1,4%	1,0%	0,5%
Totaal waarde Nederlands vastgoed (x € 1 miljoen EUR)	2.351	2.571	2.552

Tabel 6 | Ontwikkeling energielabels Nederlands vastgoed

Infrastructuur

Binnen de infrastructuur portefeuille wordt voornamelijk bijgedragen aan de energietransitie door beleggingen in hernieuwbare infrastructuurprojecten verder op te bouwen. Meer informatie hierover is te vinden in het hoofdstuk 4.

Ambitie: 4 miljard in impactinvesteringen in de energietransitie per 2030

Per 31 oktober 2023 is er €1.202 miljoen gecommitteerd aan hernieuwbare energieprojecten. Van dit commitment is €769 miljoen reeds belegd. De impact die met deze beleggingen gemaakt wordt, schatten we in op basis van data over de vermeden CO₂-uitstoot en de geproduceerde schone energie (zie hoofdstuk 4).

Private Equity

Via private equity wordt voornamelijk bijgedragen aan de energietransitie door te beleggen via managers die ESG-aspecten meewegen in het investeringsproces. Omdat de data over de prestaties op het gebied van verantwoord beleggen vaak beperkt beschikbaar is voor de bedrijven waarin we investeren, stellen we hoge eisen aan de private equity managers. We vragen hen om verantwoord beleggen aspecten mee te nemen in hun investeringsbeslissingen en om inzicht te geven in hun aanpak op het gebied van verantwoord beleggen en klimaat. We hebben de private equity managers verzocht om een TCFD-rapportage op te stellen waarin de klimaatprestaties worden beschreven. Op dit moment doet 20% dit al.

Momenteel hebben we nog niet de CO₂-uitstoot data tot onze beschikking die nodig is om te bepalen in welke mate onze private equity beleggingen op koers liggen voor een 1,5-graden scenario. We werken samen met andere partijen en managers om meer bruikbare data te verkrijgen, die ook gebruikt kan worden om passende doelstellingen te formuleren.

Hypotheke en staatsobligaties

In 2023 zijn er ook plannen opgesteld voor de beleggingscategorieën hypotheke en staatsobligaties. Vanaf volgend jaar zullen we ook rapporteren over de voortgang op de acties in deze [Klimaatactieplannen](#).

4 Duurzaam Beleggen

We streven ernaar om met onze beleggingen niet alleen de negatieve impact te beperken, maar ook een positieve impact te maken op verschillende sociale en klimaatgerelateerde thema's. Om invulling te geven aan deze ambitie hebben we ons gecommitteerd aan impactinvesteringen. We monitoren ook de mate waarin de omzet van de bedrijven waarin we beleggen, bijdraagt aan de Sustainable Development Goals van de Verenigde Naties met behulp van Sustainable Development Investments (SDIs). Vanaf 2022 meten we ook het percentage duurzame beleggingen zoals gedefinieerd in de Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR). In dit hoofdstuk lichten we de uitkomsten van deze metingen toe. Een uitgebreidere uitleg van de methodiek achter duurzaam beleggen is te vinden in bijlage D.

Impact

We definiëren impactbeleggingen als volgt:

Impactbeleggingen zijn beleggingen waarbij de intentie om positieve, meetbare impact op het gebied van milieu- en sociale factoren te bewerkstelligen, samengaat met een financieel rendement. Het betreft zowel oplossingen voor als het voorkomen van maatschappelijke problemen.

We hebben 5 impact thema's gespecificeerd die aansluiten bij ons beleid en bij de belangen van onze deelnemers (zie bijlage D voor nadere toelichting van de thema's):

Gezondheidszorg

Betaalbare Huisvesting

Innovatie in Europa

Energietransitie

Circulaire economie

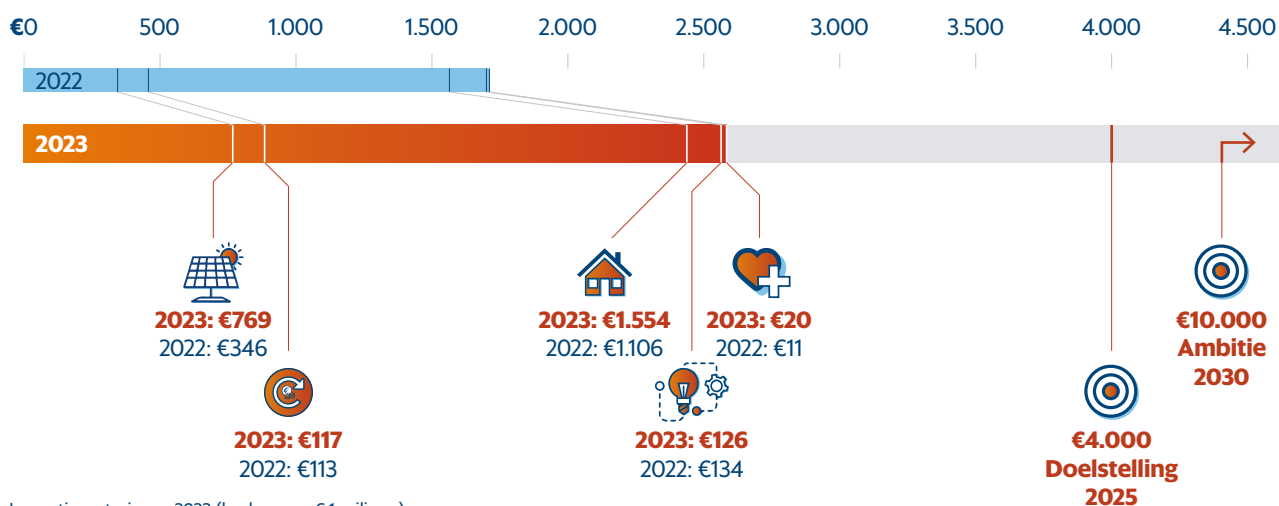

Eind 2022 hebben we het beleid voor impactbeleggingen aangescherpt en in 2023 geïmplementeerd. Bij deze aanscherping zijn enkele impact thema's verbreed en key performance indicatoren toegevoegd om de potentiële impact nauwkeuriger te kunnen meten en hierover te rapporteren. Dit zijn:

- Bio-based bouwen (houtbouw) binnen de thema's circulaire economie en energietransitie;
- Betaalbare huisvesting buiten Nederland;
- Levensloopbestendige woningen binnen het thema gezondheidszorg.

Ons doel is om in 2025 € 4 miljard aan impactinvesteringen in de portefeuille te hebben. Tegelijkertijd hebben we de ambitie om per 2030 € 10 miljard aan impactinvesteringen in de portefeuille te hebben, waarvan € 4 miljard binnen het thema Energietransitie en 35% gericht op impactbeleggingen in Nederland.

Impactinvesteringen 2023

Impactinvesteringen 2023 (bedragen x € 1 miljoen)

Eind 2023 vormden de impactinvesteringen ca. 3,2% van de portefeuille van PMT met een waarde van € 2.586 miljoen (2022: ca. 1,6% met een waarde van € 1.622 miljoen).

<p>Gezondheidszorg</p> <p>15 bedrijfsparticipaties in ondernemingen die bijdragen aan de toegang tot de zorg en/of de ontwikkeling van medicijnen of medische technologieën</p>	<p>Betaalbare huisvesting</p> <p>Ca. 4.300 huishoudens voorzien van betaalbare huurwoningen in Nederland 88,1% van het totaal aantal Nederlandse woningeenheden in de portefeuille zijn betaalbare huurwoningen Internationaal zijn ca. 13.500 huishoudens voorzien van betaalbare huurwoningen</p>	<p>Innovatie in Europa</p> <p>16 verstrekte leningen aan NL-ondernemingen die via conventionele routes geen toegang tot benodigd kapitaal hebben 21 bedrijfsparticipaties in innovatieve start-ups en scale-ups in Europa die ondersteund worden met langjarig institutioneel groeikapitaal</p>
<p>Energietransitie</p> <p>Ca. 846.000 MWh geproduceerde schone energie Ca. 236.000 tCO₂ vermeden uitstoot Dit is vergelijkbaar met het jaarlijkse energieverbruik van ca. 339.000 NL huishoudens en de jaarlijkse CO₂ uitstoot van ca. 12.000 NL huishoudens</p>	<p>Circulaire Economie</p> <p>Ca. 19.000 ton gerecycleerd afval. Te vergelijken met de jaarlijkse afvalproductie van ca. 18.000 NL huishoudens Ca. 352.000 tCO₂ vermeden uitstoot bij klanten van de bedrijven in de portefeuille. Te vergelijken met de jaarlijkse directe CO₂-uitstoot van ca. 18.500 NL huishoudens</p>	<p>Doelstelling en ambitie</p> <p>Doelstelling 2025: € 4 miljard aan impactinvesteringen in de portefeuille Ambitie 2030: € 10 miljard aan impactinvesteringen, waarvan € 4 miljard binnen Energietransitie en 35% gericht op impact in Nederland</p>

Gezondheidszorg – Argá Medtech

Binnen het thema Gezondheidszorg wordt er onder andere geïnvesteerd in de ontwikkeling van nieuwe medische technologieën. Een voorbeeld is de investering in Argá Medtech. De onderneming ontwikkelt een innovatief hartablatiesysteem voor de behandeling van hartritme stoornissen. Het systeem maakt gebruik van gepulseerde veldablatie, waardoor de ingreep relatief minder risico's met zich meebrengt. Daarnaast heeft het systeem de potentie om de behandeltijd te verkorten en hierdoor kosten te kunnen besparen. De onderneming heeft succesvol een studie op 42 patiënten afgerond en is in voorbereiding op een grotere klinische studie.

Sustainable Development Investments (SDIs)

De Sustainable Development Goals (SDGs) zijn de zeventien belangrijkste socio-economische vraagstukken zoals gedefinieerd door de Verenigde Naties. Sinds 2017 monitoren we jaarlijks in hoeverre de bedrijven waarin we investeren bijdragen aan de SDGs. Deze investeringen worden Sustainable Development Investments (SDIs) genoemd. De SDIs worden gemeten over de gehele beleggingsportefeuille.⁵ De methodologie achter de SDI-meting wordt verder toegelicht in bijlage D.

In 2023 is de SDI-exposure gedaald naar 18,1% van de totale portefeuille ten opzichte van 2022 (18,4%⁶). De lagere SDI-exposure score was met name te herleiden naar de hypotheekportefeuille waar een significant lagere SDI-score werd behaald door het hanteren van een strengere SDI-methode. De SDI-exposure is in absolute omvang toegenomen naar €14.9 miljard (van €13.8 miljard in 2022). Dit is mede het resultaat van de toename van de omvang van de gehele portefeuille.

5 Om vergelijkbaarheid met andere pensioenfondsen te waarborgen wordt de SDI-exposure van staatsobligaties niet gemeten. Green, social en sustainability bonds uitgegeven door overheden worden wel meegenomen in de SDI-bijdrage.

6 Dit percentage wijkt af van de in 2022 gerapporteerde 18,5%. Dit is het resultaat van een correctie in de meting van 2022 van de SDI-exposure van vastgoedbeleggingen.

Duurzaam beleggen onder SFDR

Vanaf 1 januari 2023 gelden aanvullende transparantie- en rapportagevereisten voor pensioenfondsen op basis van de Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR), zie ook hoofdstuk 7. De SFDR vereist onder andere dat pensioenfondsen informatie publiceren over het percentage 'duurzame beleggingen' in de hele beleggingsportefeuille. In de SFDR is een duurzame belegging gedefinieerd als:

Een belegging in een economische activiteit die bijdraagt aan het bereiken van een milieu- of sociale doelstelling enerzijds, en geen 'ernstige afbreuk' doet aan andere ecologische of sociale doelstellingen anderzijds.

We streven ernaar om minstens 10% van onze portefeuille te beleggen in duurzame beleggingen. In 2023 bedroeg dit percentage 16,54%. In bijlage D wordt nader uiteengezet welke beleggingen hieronder vallen.

5 Actief Aandeelhouderschap

PMT is een actief aandeelhouder, dit betekent dat we onze invloed aanwenden om op lange termijn de duurzaamheid van de bedrijven waarin we beleggen te bevorderen. Dit doen we aan de hand van twee instrumenten: het voeren van gesprekken met bedrijven (engagement) en het stemmen op aandeelhoudersvergaderingen. Deze twee instrumenten kunnen elkaar versterken en gaan daarom hand in hand.

Engagement

Als actief aandeelhouder gaan we in gesprek met bedrijven om zo de ESG-risico's in de portefeuille in kaart te brengen en te adresseren. We voeren engagement via verschillende soorten programma's:

- Thematisch engagement op ESG-thema's;
- Incidenten en controverses;
- Toezicht op Nederlandse beursgenoteerde bedrijven.

Het onderstaande figuur toont een overzicht van de engagementprogramma's in 2023, het aantal bedrijven waarmee we in gesprek zijn geweest en het aantal gesprekken dat afgelopen jaar heeft plaatsgevonden. Op onze website is een [inhoudelijk overzicht](#) te vinden van alle bedrijven waarmee we engagement voeren.

Aantal bedrijven onderdeel van het engagementprogramma gedurende 2023

Aantal contactmomenten binnen het engagementprogramma gedurende 2023

Engagementprogramma's

Milieu

Energietransitie

Bedrijven wordt gevraagd hun strategie in lijn te brengen met de 1,5-graden doelstelling van het Klimaatakkoord van Parijs.

Biodiversiteit

Bedrijven wordt gevraagd om verantwoordelijkheid te nemen over de biodiversiteitsrisico's in hun waardeketen. Hierbij ligt de focus op het verbeteren van traceerbaarheid in de waardeketen en het verminderen van ontbossing.

Bestuur

Belasting

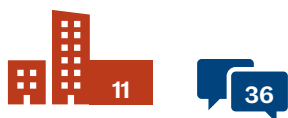
Bedrijven wordt gevraagd een verantwoord belastingbeleid te voeren waarbij openlijk wordt gerapporteerd over betaalde belastingen.

Sociaal

Leefbaar Loon en Leefbaar Inkomen

Bedrijven in de textielsector wordt gevraagd het belang van leefbare lonen te erkennen en te prioriteren. Bedrijven in de koffie- en cacao-sector wordt gevraagd beleid te voeren op leefbaar inkomen in de inkoop van agrarische producten.

Arbeidstransitie

Bedrijven in de autosector wordt gevraagd hun werknemersbestand toekomstbestendig te maken ter voorkoming en mitigatie van de negatieve effecten van automatisering.

Mijnbouw en Hernieuwbare Energie

PMT voert engagement met mijnbouwbedrijven over mensenrechtenrisico's bij de winning van grondstoffen die nodig zijn voor de energietransitie. Bedrijven wordt gevraagd om bij de inkoop van deze mineralen rekening te houden met mensenrechten.

Incidenten & Controverses

Incidenten & Controverses

Bedrijven die betrokken zijn bij serieuze incidenten en controverses op ESG-vlak wordt engagement mee gevoerd. Hierbij volgen we de UNGC, de UNGPs, en de OESO-Richtlijnen.

Aanvullend voert Sustainalytics vanuit het Global Standards Engagementprogramma gesprekken op incidenten en controverses⁷.

NL Beursgenoteerd

Nederlandse Beursgenoteerde ondernemingen

Ondernemingen wordt gevraagd in hun dagelijks bestuur rekenschap te geven van de verantwoordelijkheid die de onderneming heeft ten opzichte van belanghebbenden.

IMVB

IMVB

In het kader van het IMVB-convenant werden in totaal zes engagementcases gevoerd op milieu en sociale thema's. Van de 6 zijn er 2 cases afgerond in 2022 en 4 afgerond in de eerste helft van 2023. De doelstelling van het engagement verschilt per casus. De uitkomsten en resultaten van de casussen zijn te vinden op de [website van het IMVB convenant](#).

⁷ Wegens de externe uitvoering door Sustainalytics rapporteren we in dit verslag niet over het aantal contactmomenten voor dit programma. PMT wordt periodiek door Sustainalytics geïnformeerd over de voortgang van het engagement.

Milieu

PMT gaat uitgebreid het gesprek aan met bedrijven over de onderwerpen biodiversiteit en energietransitie. Door in gesprek te gaan met CO₂-intensieve bedrijven over het verlagen van de CO₂-uitstoot en de transitie naar schone en duurzame energiebronnen willen we bijdragen aan het beperken van klimaatverandering.

We vinden het belangrijk dat hierbij ook rekening wordt gehouden met mens en natuur. Bovendien is klimaatverandering de grootste oorzaak van biodiversiteitsverlies, terwijl de natuur juist een belangrijke rol speelt in het voorkomen van klimaatverandering.

Biodiversiteit

Het dramatische verlies aan biodiversiteit heeft impact op zowel menselijke als natuurlijke systemen. Ook de financiële sector loopt risico als gevolg van biodiversiteitsverlies, omdat de economie in grote mate afhankelijk is van ecosystemendiensten. Binnen het programma biodiversiteit hebben we als doel om biodiversiteitsrisico's te mitigeren en bij te dragen aan een leefbare wereld. We vragen bedrijven om zowel risico's in kaart te brengen als verantwoordelijkheid te nemen voor de impact van de bedrijfsvoering op biodiversiteitsverlies.

Ontbossing

PMT werkt sinds 2021 samen met andere beleggers in het Cardano initiatief "*Satellite-based engagement towards zero-deforestation*". De gesprekken richten zich voornamelijk op het bereiken van ontbossingsvrije toeleveringsketens in de voedsel- en chemiesector.

In 2023 hebben we de vooruitgang van de bedrijven hierop beoordeeld. Hoewel alle bedrijven voortgang hebben geboekt in het zetten van doelstellingen op biodiversiteit, is de mate daarin wisselend. Bedrijven werken voornamelijk aan het verbeteren van traceerbaarheid in de keten en het zetten van *netto nul ontbossing* doelstellingen. Hoewel bedrijven voortgang boeken op het in kaart brengen van ontbossingsproblematiek blijft ontbossing wereldwijd onverminderd hoog.

Ontwikkeling van richtlijnen en wetgeving

Door de komst van richtlijnen vanuit de Taskforce for Nature-Related Financial Disclosures (TNFD) en de ontwikkeling van *science-based targets for nature* in 2023 komt het onderwerp steeds hoger op de agenda van veel bedrijven. Alle bedrijven staan aan het begin van een traject om de TNFD-richtlijnen te implementeren. Daarnaast is in 2023 de European Deforestation Regulation (EUDR) ingevoerd. Deze wetgeving heeft impact op bedrijven omdat een supply chain due diligence een vereiste is waarvoor volledige traceerbaarheid van de toeleveringsketen noodzakelijk wordt.

Impact op kleine boeren

We besteden in het engagement ook aandacht aan de gevolgen voor kleine boeren, omdat deze voor hun inkomen in hoge mate afhankelijk zijn van hoog-risico producten die vallen onder de EUDR. Alle bedrijven in het engagement hebben een doelstelling voor het duurzaam inkopen van een of meerdere hoog-risico producten voor 2025. Daarnaast heeft een aantal bedrijven (Unilever, Hershey, Nestlé, PepsiCo) plannen om in de toeleveringsketen te investeren in regeneratieve landbouwpraktijken, en een strategie voor capaciteitsopbouw van kleine boeren.

Nature Action 100

Eind 2023 is het engagement op biodiversiteit uitgebreid via het [Nature Action 100](#) initiatief en het [FAIRR](#) samenwerkingsverband. Dit is een sector overstijgend initiatief dat aan de hand van zes focusgebieden bedrijven vraagt actie te ondernemen op het onderwerp biodiversiteit, bijvoorbeeld door het uitvoeren van impact- en risicobeoordeling op basis van TNFD-richtlijnen, of het zetten van doelstellingen in lijn met het Global Biodiversity Framework⁸ voor 2030. Via FAIRR gaan we in gesprek met retailers over hun rol in het versnellen van de transitie van dierlijke eiwitten naar plantaardige eiwitten, een transitie die noodzakelijk is in het behalen van zowel klimaat- als biodiversiteitsdoelstellingen.

Unilever – Traceerbare en ontbossingsvrije toeleveringsketens

In 2023 gingen we in gesprek met Unilever als onderdeel van het initiatief *'Satellite-based engagement towards zero deforestation'*. De gesprekken waren gericht op het creëren van toeleveringsketens zonder ontbossing en de gevolgen van de nieuwe EU-wetgeving tegen ontbossing. Ter bevordering van de transparantie van toeleveringsketens heeft Unilever geïnvesteerd in een duurzame productiefaciliteit in Indonesië, en brengt het bedrijf zo'n 20.000 kleine toeleveranciers in kaart. Unilever gaf in de gesprekken aan op schema te liggen om de doelstellingen voor *netto nul ontbossing* voor vijf producten met een hoog risico te halen. Unilever stelt klaar te zijn voor de nieuwe Europese wetgeving, maar wijst ook op de risico's. De Europese Unie is een kleine afnemer van palmolie, waardoor strengere richtlijnen mogelijk een verschuiving van ontbossing naar andere regio's buiten Europa kunnen veroorzaken. Unilever wil via haar eigen productielocaties blijven inkopen bij kleine boeren om uitsluiting te voorkomen.

Energietransitie

Binnen het programma Energietransitie hebben we als doel de olie-, gas- en nutsbedrijven te bewegen om hun klimaatstrategieën in lijn te brengen met de doelstellingen van het Klimaatakkoord van Parijs, en een bijdrage te leveren aan de energietransitie. Na eerdere uitsluitingen wegens onvoldoende voortgang, waren er bij aanvang van 2023 nog 32 van de 62 bedrijven uit het initiële engagementprogramma over.

⁸ Dit raamwerk stelt doelen vast voor 2050 en 2030 om de achteruitgang van de natuur te stoppen en terug te draaien en het behoud van biodiversiteit te beschermen.

In 2023 spraken we in (internationale) samenwerkingsverbanden [ClimateAction100+](#) en de Dutch Climate Coalition met de bedrijven over hun strategie, bijbehorende beleggingen, en kansen en risico's van de energietransitie. Hierbij gebruiken we internationale standaarden (IIGCC en TPI) om bedrijven te beoordelen en te vergelijken.

Van de overgebleven bedrijven verwachten we dat zij aan een aantal minimumeisen voldoen, afhankelijk van de sector waarin zij opereren. Zo verwachten we van nutsbedrijven dat zij een strategie hebben om kolen uit te faseren op een manier die past bij het behalen van de 1,5-graden doelstelling van het Klimaatakkoord van Parijs. Van olie- en gasbedrijven verwachten we naast een 1,5-graden strategie en bijpassende reductiedoelstellingen ook dat zij een aantoonbare bijdrage leveren aan de energietransitie op de korte en middellange termijn.

Op basis van de engagementdoelstelling zijn er eind 2023 negen bedrijven uit de olie- en gassector behouden. Binnen de nutssector is één nutsbedrijf uitgesloten dat geen kolenuitfaseringsplan in lijn met het Klimaatakkoord van Parijs heeft. Van de overgebleven bedrijven verwachten we dat zij een bijdrage leveren aan de energietransitie.

ENGIE – Verbeteren transparantie en versterken betrokkenheid aandeelhouders bij het klimaatbeleid

In 2023 zetten we, gezamenlijk met andere investeerders, het gesprek met het nutsbedrijf ENGIE voort. ENGIE heeft een klimaatstrategie in lijn met de onder 2-graden doelstelling van het Klimaatakkoord van Parijs. We vinden het belangrijk om de implementatie van deze strategie goed te kunnen beoordelen. Dit vereist transparantie van ENGIE op relevante onderwerpen, zoals de investeringen van ENGIE die de transitie mogelijk maken.

Naar aanleiding van de gesprekken publiceerde het bedrijf in april 2023 een uitgebreidere rapportage, en gaf ENGIE aan open te staan voor een driejaarlijkse 'Say on Climate', waarin aandeelhouders de mogelijkheid hebben een adviserende stem uit te brengen op strategie en implementatie. We besloten alsnog een aandeelhoudersresolutie mede in te dienen, om de druk op het bedrijf voor een jaarlijkse 'Say on Climate' verder op te voeren. Ondanks dat de resolutie werd verworpen, was er steun vanuit een brede groep investeerders. Naar aanleiding van de uitslag heeft ENGIE aangegeven op korte termijn de jaarlijkse 'progress vote' te overwegen, en graag het gesprek met de coalitie voort te willen zetten.

Het vervolg

Eind 2023 zijn we gestart met het vervolg van het programma energietransitie. De afhankelijkheid in het energiesysteem vraagt dat de vragers en aanbieders van fossiele producten de transitie samen doormaken. Na de afgelopen jaren te hebben gefocust op de fossiele producenten en aanbieders, verschuiven we in het nieuwe programma onze focus naar 50 grootverbruikers van fossiele brandstoffen. Dat zijn bedrijven uit de cement-, chemie-, mijnbouw- en staalsector, evenals de overgebleven olie- en gasbedrijven en nutsbedrijven. Op de [webpagina De energietransitie waar staan we nu?](#) houden we onze achterban op de hoogte over de opzet van het programma en het verloop van het engagement.

Sociaal

We willen als actief aandeelhouder bijdragen aan goede arbeidsrechten, veilige en gezonde werkomstandigheden en ethische bedrijfsvoering binnen de bedrijven waarin we beleggen. Om hier invloed op uit te oefenen gaan we in gesprek met bedrijven over leefbare lonen in de textielsector en leefbare inkomens in de voedingsmiddelenindustrie. Ook vinden we het belangrijk dat de rechten van werknemers voldoende beschermd worden wanneer er grote veranderingen plaatsvinden in de arbeidsmarkt zoals automatisering. Om dit te bevorderen zijn we in gesprek met bedrijven over verantwoord management van het werknemersbestand.

Ook zien we in het kader van arbeidstransitie een belangrijke link met de energietransitie. Bedrijven in de metaal- en mijnbouwsector, en de hernieuwbare energiesector spelen een sleutelrol in het faciliteren van de energietransitie. Tegelijkertijd doen zich juist in deze sectoren grote mensenrechtenrisico's voor. Om deze reden gaan we in gesprek met bedrijven in deze sectoren over het waarborgen van mensen- en arbeidsrechten in de waardeketen.

Deze gesprekken voeren we niet alleen, maar veelal in samenwerking met andere investeerders om zo het engagement kracht bij te zetten en kennis onderling te delen. Op sociale thema's zijn wij aangesloten bij het [Platform Living Wage Financials](#) (PLWF) voor het engagement op leefbaar loon en inkomen, en [PRI Advance](#) voor de gesprekken over arbeidsomstandigheden in de mijnbouw en hernieuwbare energiesector.

Leefbaar Loon in de Textielsector

In 2023 voerden we engagement met zes bedrijven in de textielsector, namelijk H&M, VF Corp, Primark, Inditex, Adidas en TJX. Toen wij in 2018 het engagement met kledingbedrijven startten was het merendeel van de bedrijven al bezig met het verbeteren van lonen voor productiewerkers. In de loop der jaren is er steeds meer aandacht voor het onderwerp gekomen, beleid geformuleerd, processen ingericht en samenwerking gezocht.

Hoewel het voor kledingbedrijven lastig blijft om aan te tonen dat deze inspanningen daadwerkelijk leiden tot hogere lonen voor productiemedewerkers, zien we dat ze in toenemende mate overgaan van beleid tot actie. Zo hebben zowel Primark als H&M impactstudies uitgevoerd die aantonen dat hun beleid op leefbare lonen tot positieve resultaten leidt, zoals een hoger salaris of een betere medewerkerstevredenheid.

Afgelopen jaar hebben wij intensiever engagement gevoerd met TJX, omdat het bedrijf nog steeds geen aandacht geeft aan leefbare lonen. Omdat we weinig tot geen vooruitgang zagen bij TJX over een engagementperiode van meer dan 3 jaar, zijn we eind 2023 overgegaan tot uitsluiting van het bedrijf.

Wij vinden het belangrijk dat de inspanningen van kledingbedrijven tot daadwerkelijke resultaten leiden. Daarom gaan de gesprekken steeds vaker over de vraag hoe bedrijven de effectiviteit van hun strategie waarborgen. Hierbij wordt specifiek aandacht gevraagd voor het realiseren van een verantwoord inkoopbeleid en eerlijke handelsrelaties met leveranciers, omdat dit de punten zijn waar de kledingbedrijven de meest directe invloed hebben. Daarnaast vragen wij de kledingbedrijven om te zorgen voor een goede sociale dialoog en toegankelijke klachtenmechanismes, en om impact te meten en hier transparant over te rapporteren.

Primark – Een leefbaar loon voor 2030

PMT is belegd in Associated British Foods, het moederbedrijf van Primark, en spreekt met het bedrijf over de betaling van leefbare lonen aan medewerkers in de productieketen. In 2022 heeft Associated British Foods de doelstelling gezet dat Primark ervoor wil zorgen dat alle productiemedewerkers in de ketens in 2030 een leefbaar loon verdienen. Afgelopen jaar heeft het bedrijf voor het eerst gerapporteerd over de voortgang op deze doelstelling. Zo rapporteert Primark over hoe het opzetten van efficiënte trainingsprogramma's in Bangladesh heeft geleid tot hogere medewerkerstevredenheid, betere levenskwaliteit, hogere lonen en verbeterde werkprestaties.

Een belangrijk moment dit jaar was de herziening van het minimumloon van fabrieksarbeiders in de kledingsector in Bangladesh. Hoewel het minimumloon flink is verhoogd, is het alsnog lang niet hoog genoeg om van te leven. Daarom gaan we volgend jaar met Primark in gesprek over hoe invloed is uitgeoefend op de onderhandeling in de hoogte van het minimumloon. Ook vragen we voor garantie op het betalen van hogere productieprijzen aan de fabrieken om te compenseren voor het hogere minimum loon dat uitbetaald moet worden.

Leefbaar Inkomen in de Voedsel- en Landbouwsector

In 2023 spraken we met vijf bedrijven uit de voedsel- en landbouwsector: Nestlé, Hershey, Chocoladefabriken Lindt & Spruengli, Starbucks en J.M. Smucker Companies. Van deze bedrijven wordt verwacht dat zij maatregelen nemen om een leefbare inkomen voor boeren in de toeleveringsketen te faciliteren. De meeste bedrijven zetten hier actief op in, bijvoorbeeld door het bieden van directe ondersteuning aan boeren in de vorm van trainingen, financiële steun maar ook mest en pesticiden. Daarnaast betalen verschillende bedrijven de boeren een premie om inkomens te verbeteren en wordt er in de industrie samenwerking gezocht om richting leefbare inkomens voor boeren te bewegen.

Hoewel we deze vooruitgang erkennen, concluderen we ook dat deze vaak nog te beperkt is om dit probleem echt aan te pakken. In het komende jaar zal de nadruk liggen op inzicht en transparantie over het leefbaar inkomensgat. Dit is iets waar Nestlé en Hershey al in 2023 eerste stappen in zetten.

Transparantie over inkomensdata

Steeds meer bedrijven verzamelen inkomensdata van boeren. Dit is belangrijk, omdat het bedrijven inzicht geeft in welke boeren in welke regio's de laagste inkomens hebben en zich hierop te concentreren. Ook stelt het bedrijven in staat om verandering over tijd te meten en de impact van hun acties na te gaan. Door deze informatie te delen kunnen ook anderen een beeld vormen van de impact van bedrijven. Hershey en Nestlé zijn twee bedrijven die in deze ontwikkeling vooroplopen. Hershey rapporteert over het percentage boerenfamilies waarmee het samenwerkt via het Cocoa for Good programma dat boven de armoedegrens leeft, en het percentage boeren dat een leefbaar inkomen verdient. Nestlé doet hetzelfde voor de koffieboeren die produceren voor haar Nescafé merk.

Starbucks – Nog geen commitment naar leefbare inkomens voor koffieboeren

Starbucks, een van de grootste inkopers van koffie wereldwijd, erkent het belang van het aanpakken van de wijdverspreide armoede onder koffieboeren. Echter, het bedrijf heeft nog geen expliciete toezegging gedaan voor leefbare inkomens voor koffieboeren en verzamelt geen inkomensdata in de eigen keten om het gat tot een leefbaar inkomen te meten. Na enkele jaren engagement vinden we dat Starbucks leefbaar inkomen zou moeten hebben verankerd in haar beleid en dit expliciet zou moeten prioriteren. Daarom hebben we tijdens de aandeelhoudersvergadering van het bedrijf vragen gesteld en tegen de herbenoeming van bestuurders gestemd. Het bedrijf heeft aangegeven een nieuwe analyse te doen van haar grootste mensenrechtenrisico's. Op basis hiervan zal Starbucks in 2024 nieuwe aandachtsgebieden vaststellen. We hopen dat leefbare inkomens hierna meer expliciete aandacht zullen krijgen en we blijven hier aandacht voor vragen. In 2023 besteedden we daarbij ook aandacht aan de rechten van eigen werknemers van Starbucks. Specifiek ging dit over de vakbondsrechten van Amerikaanse werknemers.

Mensenrechten in mijnbouw en hernieuwbare energiesectoren

Eind 2022 werd er een nieuw engagementprogramma over mensenrechten in de sectoren mijnbouw en hernieuwbare energie door de Principles for Responsible Investment gelanceerd. Het doel van het programma is dat bedrijven beter rekening houden met de mensenrechtenrisico's die verbonden zijn aan de winning van grondstoffen die nodig zijn voor de energietransitie. Binnen het programma vallen twee mijnbouwbedrijven (Newmont en Newcrest) en twee energiebedrijven (Iberdrola en NextEra).

Voor elk van deze bedrijven is de huidige mensenrechtenaanpak onder de loep genomen en een engagementstrategie opgesteld. Daarnaast hebben de eerste gesprekken plaatsgevonden, waarin de focus lag op de algemene due diligence aanpak van bedrijven. De eerste indruk is gematigd positief. Alle bedrijven hebben beleid en in sommige gevallen al behoorlijk uitgebreid. Toch zijn er ook de nodige meldingen van misstanden.

In 2024 willen we het engagement verdiepen door in te gaan op meer specifieke aandachtspunten per bedrijf. Echter het engagement met Newcrest wordt afgerond, omdat dit bedrijf is overgenomen door Newmont.

Iberdrola – Op een verantwoorde manier bijdragen aan de energietransitie

Als één van 's werelds grootste producenten op het gebied van hernieuwbare energie levert het Spaanse Iberdrola een belangrijke bijdrage aan de energietransitie. In 2023 gingen we met dit bedrijf in gesprek over de manier waarop Iberdrola waarborgt dat mensenrechten hierbij worden beschermd. We zijn positief over de wijze waarop het bedrijf dit aanpakt. Iberdrola heeft de sociale risico's van haar eigen operaties en in de toeleveringsketen in kaart gebracht en heeft uitgebreid beleid om de meest significante risico's te mitigeren. Ook op het gebied van rapportage en transparantie scoort het bedrijf goed. In het komende jaar willen we het engagement verdiepen, bijvoorbeeld door te spreken over hoe Iberdrola omgaat met misstanden, welke consequenties zij daaraan verbinden en hoe het bedrijf er samen met leveranciers voor zorgt dat misstanden goed worden afgehandeld.

Arbeidstransitie

De automatisering van werk door middel van technologische veranderingen zoals het gebruik van robots en kunstmatige intelligentie brengt risico's met zich mee voor werknemers in productiesectoren. Technologische veranderingen, maar ook andere versturende factoren zoals de Covid-19 pandemie, kunnen leiden tot het overbodig worden van bepaalde kennis en vaardigheden en kan tegelijkertijd ook leiden tot tekorten in de juiste vaardigheden. Als werknemers niet tijdig worden omschoold of bijgeschoold, kan er een verschil tussen de vaardigheden van werknemers en de vraag op de arbeidsmarkt ontstaan. Hierbij kunnen de arbeidsrechten en met name de zekerheid op werk in gedrang komen.

In 2023 hebben we de gesprekken voortgezet met vijf bedrijven in de auto-industrie over de impact van automatisering en digitalisering op hun personeel. Belangrijke thema's in deze gesprekken zijn:

- Het belang van een veerkrachtig en toekomstbestendig personeelsbestand;
- Inzet op 'een leven lang leren';
- De samenhang tussen het personeel en innovatie;
- Een inclusieve arbeidstransitie waarbij alle werknemers betrokken worden.

We zijn over het algemeen zeer tevreden over de voortgang die de bedrijven hebben geboekt op dit thema. In de gesprekken hebben we veel initiatieven gezien om de interne werving en doorontwikkeling van capaciteiten te bevorderen. Zo wisselden bedrijven in samenwerkingsverbanden kennis en vaardigheden uit en ontwikkelden bedrijven een online platform voor interne vacatures en opleidingsmogelijkheden. Via dit platform kunnen bedrijven gericht hun werknemers opleidingen aanbieden om zo aanbod te creëren voor vaardigheden waar een tekort aan is op de arbeidsmarkt. In de loop van 2024 zullen we dit programma daarom afronden.

Goed ondernemingsbestuur

Belasting

We vinden het belangrijk dat bedrijven transparant rapporteren over de door hen afgedragen belastingen, en dat ze in alle landen waar ze opereren een eerlijke bijdrage leveren aan de samenleving. We zien belastingontduiking door multinationals als een systeem risico. Belastingontduiking en ontwijking brengen verschillende risico's met zich mee die de financiële resultaten van een onderneming kunnen ondermijnen, zoals reputatierisico's, reguleringsrisico's en het risico op boetes.

Om deze risico's te mitigeren, voeren we binnen een internationaal samenwerkingsverband engagement met een aantal bedrijven uit hoog-risico sectoren zoals bijvoorbeeld de technologie- en mijnbouwsectoren. De overkoepelende doelstellingen zijn om het belang van belasting als systematisch risico voor beleggers aan te stippen, om de risico's van belastingplanning- of ontduiking aan te kaarten, en om verwachtingen ten aanzien van verantwoord belastingbeleid te communiceren.

In 2023 spraken we met Experian en Barrick Gold naar aanleiding van de belasting-rapportages die gepubliceerd zijn voor 2022. Hoewel een constructief engagement is gevoerd met Experian heeft het bedrijf weinig verbeteringen doorgevoerd in de rapportage, en werd tijdens de gesprekken aangegeven dat wordt gewacht op wetgeving die country-by-country rapportage voor Europese activiteiten verplicht stelt. Deze wetgeving gaat in 2024 van start. Ook is gesproken met Barrick Gold, nadat de we feedback hebben gegeven op het gepubliceerd belastingrapport. Barrick Gold stelt de feedback mee te nemen in een volgende versie van het rapport.

In oktober 2023 is de Eumedion [speerpuntenbrief](#) voor 2024 gepubliceerd. De twee focuspunten voor 2024 zijn de vernieuwing van het beloningsbeleid dat bij veel bedrijven op de agenda staat, en verbeterde transparantie op het gebied van belasting. Ook is een brief gestuurd aan de grootste accountancy bedrijven waarin de herziene NBA Practice Note 1118 (*'The position of the external auditor in the general meeting'*) wordt aangestipt. Van de externe auditor wordt vanaf 2024 verwacht dat deze aandeelhouders voorziet van voldoende informatie en transparantie omtrent het audit proces, waaronder het publiceren van informatie voorafgaand aan de aandeelhoudersvergadering.

Incidenten & controverses

De OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen, de United Nations Global Compact Principles en de Guiding Principles on Business and Human Rights vormen een belangrijke basis voor hoe bedrijven om dienen te gaan met mensenrechten en duurzame bedrijfsvoering. Wij verwachten van de bedrijven waarin we beleggen dat zij opereren in overeenstemming met deze internationale richtlijnen. Op basis hiervan monitoren we of bedrijven in de aandelen- of bedrijfsobligatieportefeuille betrokken zijn bij een ernstige overtreding van een of meer van deze richtlijnen. Wanneer er een dergelijk incident of controversie plaatsvindt binnen een bedrijf gaan we hierover in gesprek met het bedrijf.

Om ernstige overtredingen te identificeren, maken we gebruik van diverse bronnen: MSCI-data, analyses van openbaar beschikbare informatie en feedback van relevante belanghebbenden (zoals van maatschappelijke organisaties en vakbonden). Daarnaast maken we ook gebruik van het Global Standards Engagement programma van engagement provider Sustainalytics. In dit type engagement worden bedrijven die de genoemde internationale normen overtreden, geïdentificeerd door een screening op basis van data van Sustainalytics.

Via ons eigen incidenten en controverses engagementprogramma spraken we in 2023 met Petroleos del Peru, Barrick Gold Corp., Luxshare Precision Industry, Hon Hai Precision Industry, Motorola Solutions, TotalEnergies en Fox Corp. Het grootste deel van de gesprekken ging over vermeende mensenrechtenschendingen, maar ook thema's als vervuiling en corruptie kwamen aan bod. In de gesprekken dringen we bij bedrijven aan de negatieve impact van de bedrijfsactiviteiten te adresseren, herstel te bieden en preventieve maatregelen te nemen om soortgelijke incidenten in de toekomst te voorkomen.

Barrick Gold Corp – Onderzoek North Mara mijn in Tanzania

Sinds eind 2020 spreekt MN namens PMT met Barrick Gold Corp over geweld bij de North Mara mijn in Tanzania. In 2023 kwam hierover steeds meer verontrustende berichtgeving naar buiten. Om de situatie goed te begrijpen waren we meerdere malen met Barrick in gesprek, maar ook met maatschappelijke organisaties. Het bedrijf heeft ons onvoldoende gerust kunnen stellen. Begin 2023 stuurden we Barrick daarom een formele brief en tijdens de aandeelhoudersvergadering stemden we tegen de herbenoeming van bestuurders. De belangrijkste verwachting die we naar het bedrijf uitspraken was het laten uitvoeren van een onafhankelijk onderzoek, inclusief transparante rapportage. Een paar maanden later kondigde Barrick inderdaad aan een onderzoek te laten uitvoeren. In de basis beschouwen we dit als een goede stap, al is het bedrijf nog weinig transparant over de precieze plannen en hoe onafhankelijkheid zal worden gewaarborgd. In 2024 blijven we hierop sturen en worden de uitkomsten van de studie verwacht.

Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen

Via Eumedion monitoren we samen met andere investeerders Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen op het gebied van goed bestuur en duurzaamheids-onderwerpen. Het programma heeft als doel inzicht te krijgen in de strategische kwesties bij Nederlandse beursondernemingen, en bij te dragen aan de lange termijn waarde van de Nederlandse ondernemingen. Dit doen we door onder meer te sturen op een gedegen bestuurssamenstelling, redelijke en gerichte beloningen, en de organisatie van toezicht binnen een onderneming. De ondernemingen worden aangemoedigd rekenschap te nemen voor hun maatschappelijke impact en gevraagd hun duurzaamheidsbeleid te versterken. Daarnaast wordt ingezet op openheid en transparantie.

In 2023 waren de gesprekken in dit programma gericht op het voorkomen van mensenrechten schendingen in de toeleveringsketen ('human rights due diligence'), de impact van bedrijven op biodiversiteit, en verantwoord belastingbeleid. Gesprekken zijn onder andere gevoerd met DSM. Toen DSM besloot haar juridische zetel naar Zwitserland te verplaatsen, pleitten we voor het behoud van de normen uit de Nederlandse Corporate Governance Code. Dit betrof voornamelijk het stemrecht op belangrijke bedrijfsveranderingen zoals overnames en afsplitsingen. Met Unilever werd gesproken over het nieuwe beloningsbeleid dat in 2024 ter stemming wordt voorgelegd, en waar zorgen zijn geuit over het percentage ESG-gerelateerde criteria dat meegenomen wordt in de variabele beloning.

In de eerste helft van 2023 werd er met Heineken gesproken over de status van de activiteiten die Heineken in Rusland heeft, waarbij we ook vragen hebben gesteld op de aandeelhoudersvergadering. Op de vergadering van AkzoNobel hebben we vragen gesteld over het feit dat het bedrijf de Nederlandse Tax Governance Code onderschrijft, maar nog niet publiek rapporteert over belastingafgifte per land. Op de vergadering van DSM hebben we benadrukt dat het wenselijk is om de standaarden uit de Nederlandse Corporate Governance Code te handhaven ondanks het feit dat niet al deze standaarden een vereiste zijn in Zwitserland.

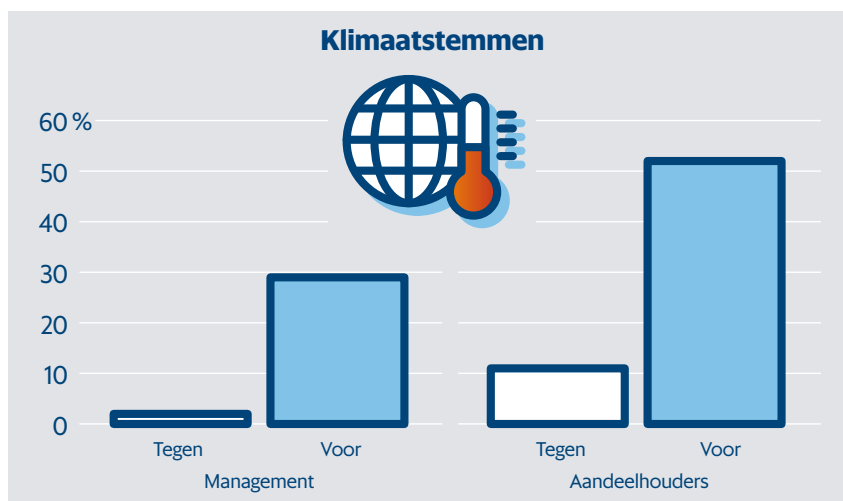
Aegon – Verhuizing juridische zetel van naar Bermuda

Tijdens de aandeelhoudersvergadering van Aegon is met overgrote meerderheid gestemd voor de verplaatsing van de 'legal seat' van Nederland naar Bermuda. In 2023 hebben we via Eumedion meerdere keren gesproken met Aegon over dit onderwerp. De verhuizing naar Bermuda werd door Aegon als noodzakelijk geacht als gevolg van het samenvoegen van Aegon's Nederlandse pensioen-, levensverzekerings-, schadeverzekerings-, bank- en hypotheekactiviteiten met die van a.s.r., waardoor Aegon geen bedrijfsactiviteiten meer heeft in Nederland en dus niet meer in aanmerking komt voor toezicht door De Nederlandsche Bank. In het initiële voorstel van Aegon zouden aandeelhouders een behoorlijk aantal rechten verliezen, waaronder het recht om eens in de vier jaar te stemmen over het beloningsbeleid, en het recht om al dan niet decharge te verlenen aan het bestuur. In diverse gesprekken met Aegon hebben we samen met Eumedion onze zorgen geuit over het verlies aan rechten, en uiteindelijk heeft Aegon een aantal rechten hersteld.

Stemmen

We willen op een bewuste manier onze stem uitbrengen op aandeelhoudersvergaderingen van de bedrijven waarin we beleggen. Als betrokken aandeelhouder brengen we op een geïnformeerde manier onze stem uit en willen we zo bijdragen aan positieve veranderingen bij bedrijven. Stemmen is voor ons een belangrijk instrument om invloed uit te oefenen als belegger, en een van de instrumenten die we tot onze beschikking hebben om zaken aan te kaarten bij bedrijven als engagement te weinig resultaat oplevert. In het Stembeleid worden onze criteria voor bijvoorbeeld een goede bestuursamenstelling, aandeelhoudersrechten, beloningsbeleid en transparantie bij bedrijven toegelicht. Daarnaast hebben we richtlijnen geformuleerd voor het beoordelen van aandeelhoudersresoluties over klimaat en sociale onderwerpen, en zetten we ons stemrecht in bij CO₂-intensieve bedrijven die geen klimaatstrategie in lijn met het Klimaatakkoord van Parijs hebben.⁹

Managementvoorstellen over governance thema's, zoals bestuursverkiezingen, remuneratie en de kapitaalstructuur van het bedrijf, zijn over het algemeen de meest voorkomende stemitems op aandeelhoudersvergaderingen.

Wat betreft klimaatstemmen stemden we op 94 management- en aandeelhoudersvoorstellen, waarbij bijvoorbeeld het klimaatactieplan van het bedrijf ter stemming voorlag of waarbij aandeelhouders bedrijven vroegen om te rapporteren over voortgang op CO₂-reductiedoelstellingen.

⁹ Om verschillende redenen stemt PMT in een aantal jurisdicties niet, bijvoorbeeld omdat het stemmen per proxy niet mogelijk is en er een fysieke aanwezigheidsplicht is, of omdat het een markt betreft waarin share-blocking van toepassing is voor een bepaalde tijdsperiode voorafgaand aan de aandeelhoudersvergadering.

Aandeelhoudersvergaderingen gestemd

94%

Aantal stemmen

27.478

Aantal stemmen tegen management

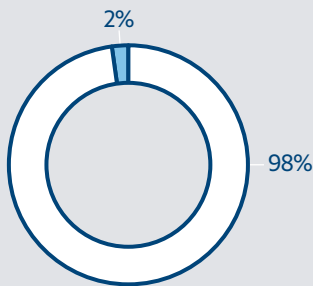
6.801

Aantal aandeelhoudersvoorstellen ESG-thema's

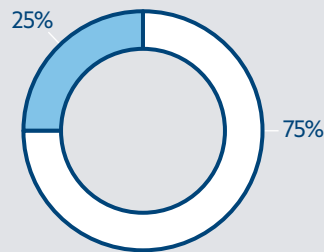
631

Management- vs aandeelhoudersvoorstellen

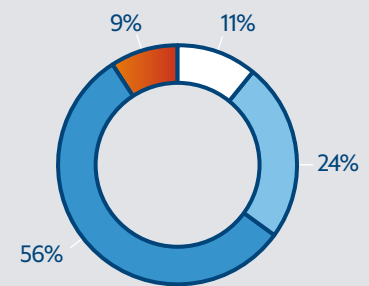
- Managementvoorstellen
- Aandeelhoudersvoorstellen

Stemmen in lijn met management

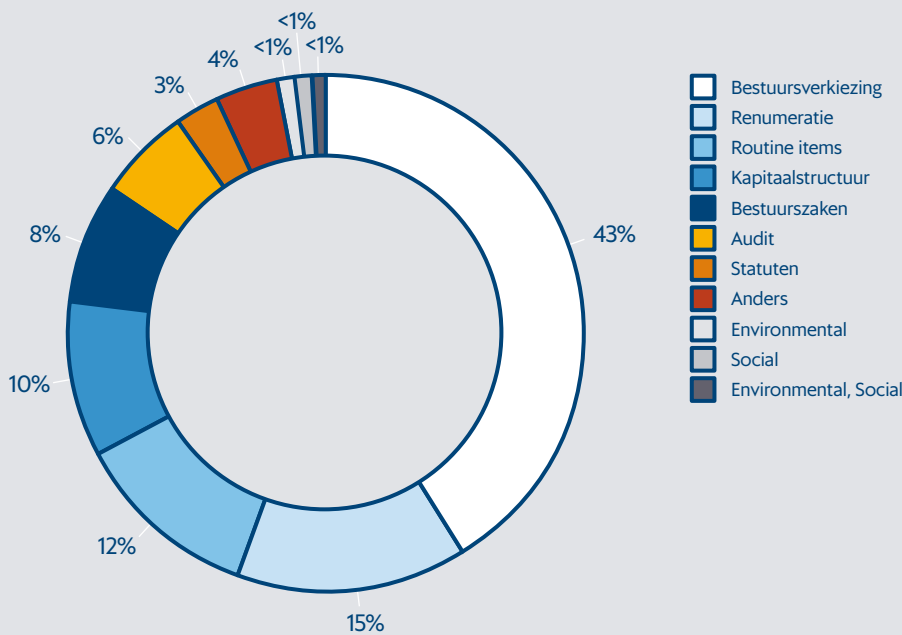
- Stem in lijn met management
- Stem tegen management

Aandeelhoudersvoorstellen ESG-thema's

- Environmental
- Social
- Governance
- ESG breed

Managementvoorstellen

- Bestuursverkiezing
- Renumeratie
- Routine items
- Kapitaalstructuur
- Bestuurszaken
- Audit
- Statuten
- Anders
- Environmental
- Social
- Environmental, Social

Escalatie

In 2023 hebben we 71 acties ondernomen om het engagement kracht bij te zetten, waaronder het stellen van vragen op aandeelhoudersvergaderingen, het indienen van resoluties of het inzetten van stemmen als escalatiemiddel. In 2023 hebben we 24 keer gestemd tegen de beloning van een bestuurder bij bedrijven waar engagement onvoldoende resultaat heeft opgeleverd, of waar in het beloningsbeleid geen koppeling wordt gemaakt tussen de variabele beloning en relevante ESG-doelstellingen. Zo stemden we onder andere tegen het beloningsrapport van Neste Oyj, omdat Neste geen expliciete link maakt tussen de beloning voor bestuurders en voortgang op CO₂-reductiedoelstellingen. Bij 13 bedrijven is tegen de herbenoeming van bestuurders gestemd. We stemden tegen de herbenoeming van alle bestuurders van Woodside Energie. We houden het bestuur verantwoordelijk voor de klimaatstrategie, de CO₂-reductiedoelstellingen die Woodside heeft opgesteld zijn niet in lijn met onze verwachtingen. Ook in het geval van de Amerikaanse koffieproducent J.M. Smucker hebben we gestemd tegen de herbenoeming van bestuurders, en is de motivatie hiervoor gedeeld met het bedrijf.

Juridische procedures

Fraude en misleiding vormen een risico voor de waarde van onze beleggingen. Wanneer we aandelen hebben in een bedrijf waarbij sprake is van fraude of misleiding kan PMT hier financiële schade aan ondervinden. Het starten van een juridische procedure wordt daarom gebruikt om deze schade te verhalen. We sluiten aan bij juridische procedures wanneer we denken dat een financiële vergoeding mogelijk is.

Hierbij kunnen we passief of actief deelnemen aan rechtszaken. In actieve rechtszaken neemt PMT als eisende partij (*plaintiff*) deel. Hierbij zal PMT actief advocaten aansturen, meedenken over de strategische beslissingen en documentatie aanleveren ter onderbouwing van de zaak. Momenteel zijn we bij 3 actieve rechtszaken betrokken: Volkswagen/Porsche, Toshiba en Verizon. In passieve rechtszaken nemen we geen actieve rol maar liften we mee op de werkzaamheden van een andere *lead plaintiff*.

In de zaak rondom het grote Amerikaanse telecombedrijf Verizon wordt niet alleen gekeken naar financiële schade, maar ook naar de maatschappelijke gevolgen. Het bedrijf is niet open geweest over het gebruik van lood omhulde kabels, die giftige eigenschappen hebben en daarmee een negatieve impact op milieu en gezondheid hebben. Mede door de herstelinspanningen die hiervoor nodig waren heeft het bedrijf aanzienlijke schade opgelopen.

PMT doet geen uitspraken over lopende procedures.

6 Uitsluitingen

Als minimale eis voor onze beleggingen willen we niet belegd zijn in bedrijven die met hun activiteiten een overmatige negatieve impact hebben op mens, milieu en maatschappij. Ook kunnen we ervoor kiezen om bedrijven uit te sluiten waarmee het voeren van engagement onsuccesvol blijkt. Daarnaast houden we ons aan de wet- en regelgeving en beleggen we niet in bedrijven die vanwege hun activiteiten onder een investeringsverbod vallen. Bovendien hanteren we in het Uitsluitingsbeleid een aantal conventies die door de Nederlandse overheid zijn ondertekend en die tot doel hebben de verspreiding en productie van bepaalde producten te beperken. Het Uitsluitingsbeleid betreft zowel bedrijven als overheden en is van toepassing op alle beleggingscategorieën.

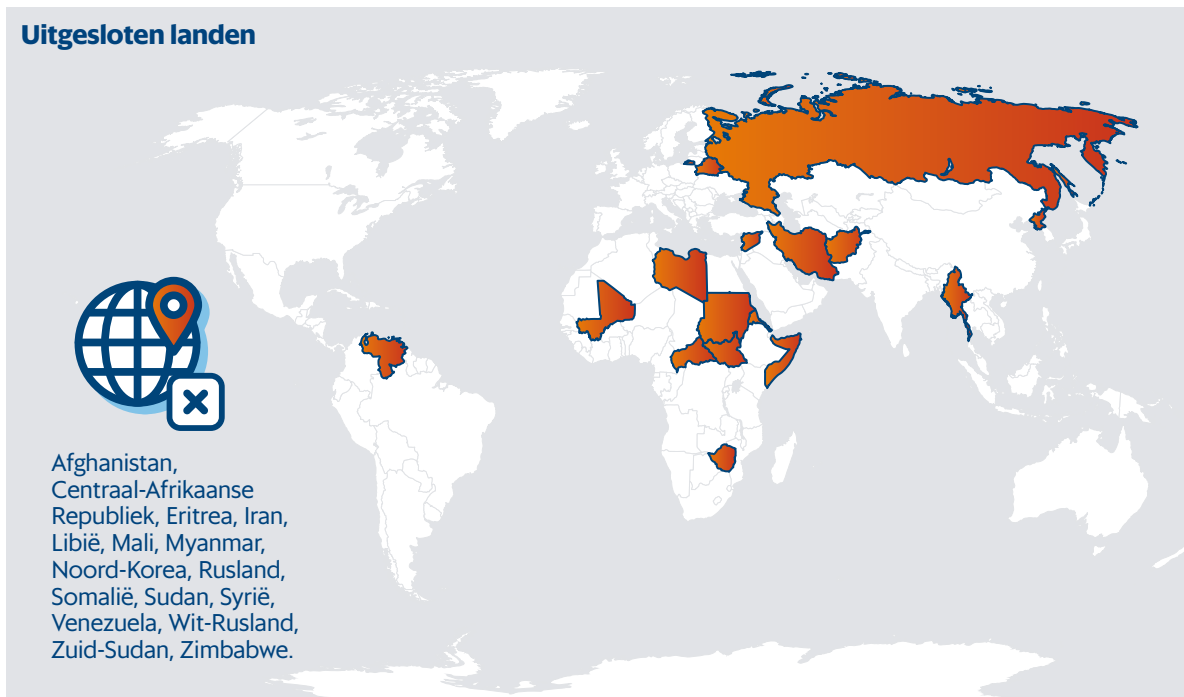
Uitsluitingen gelden enkel als een minimale lat voor de beleggingsportefeuille. In aanvulling hierop stellen we ook additionele voorwaarden aan bedrijven, deze verschillen per beleggingscategorie en zijn verder uiteengezet in het Verantwoord Beleggen Beleid.

Per eind 2023 sloten we 314 bedrijven uit en 16 landen aan de hand van het Uitsluitingsbeleid. Het onderstaande figuur geeft het aantal uitgesloten bedrijven weer per uitsluitingscriterium. De lijst met [uitsluitingen eind 2023](#) is te vinden op onze website.

Uitsluiting bedrijven naar reden*

	12 Adult entertainment
	47 Bont industrie
	87 Controversiële wapens
	50 Dialoog niet succesvol
	34 Inval Rusland – Oekraïne
	77 Tabak
	1 Uitzondering
	19 Wapens voor civiel gebruik

* Bedrijven kunnen op basis van meerdere criteria zijn uitgesloten, waardoor enkele bedrijven meerdere keren worden weergegeven in deze tabel.

Figuur 5 | Uitgesloten landen per december 2023

7 Onderzoeken en wetgeving

VBDO–Benchmark

Ieder jaar beoordeelt de Vereniging van Beleggers voor Duurzame Ontwikkeling (VBDO) het Verantwoord Beleggen Beleid van de 49 grootste Nederlandse pensioenfondsen aan de hand van een benchmark. Onderwerpen die aan bod komen in het onderzoek zijn bestuur, beleid, implementatie en verantwoording.

In de benchmark resultaten van 2023 is onze score met 0.4 punten gestegen naar 4.2 (op een schaal van 0–5). Hiermee zijn we onderdeel van de top 5 best scorende pensioenfondsen. Met name op de onderdelen beleid en implementatie hebben we dit jaar meer punten behaald dan voorgaande jaren.

Principles for Responsible Investment (PRI)

Jaarlijks rapporteren we aan de PRI over onze voortgang op verantwoord beleggen en ontvangen we daarover een beoordeling. Over 2023 ontvingen we wederom een hoge score op ons Verantwoord Beleggen Beleid en alle relevante beleggingscategorieën. In vergelijking met het vorige onderzoek van 2021 is er vooral vooruitgang te zien in de beoordeling van de bedrijfsobligatie-, vastgoed-, private equity, en infrastructuur portefeuilles. Het onderzoek laat ook zien op welke punten er nog ruimte is voor verbetering, deze aandachtspunten nemen we mee.

Wet- en regelgeving en vrijwillige commitments

SFDR – ontwikkelingen eerste rapportage principal adverse impact indicatoren

In maart 2021 zijn de eerste verplichtingen onder de Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR) in werking getreden. Hiervoor hebben we informatie gepubliceerd over onder andere onze visie op [duurzaamheidsrisico's](#). Per 1 januari 2023 is het tweede deel van de SFDR in werking getreden. Om aan de verplichtingen te voldoen publiceren we volgens een vastgesteld format in meer detail over de duurzame kenmerken van de pensioenregeling en hoe we rekening houden met de belangrijkste ongunstige effecten van beleggingsbeslissingen op duurzaamheidsfactoren. De volgende documenten zijn opgenomen in de Pensioen 1–2–3 en/of gepubliceerd op onze website:

- [Precontractuele informatie template](#) over de ecologische en sociale kenmerken van de pensioenregeling;
- Aanvullende [websiteteksten](#) over onder andere de gehanteerde data en methodes;
- De [Verklaring Ongunstige Effecten](#) op Duurzaamheidsfactoren in lijn met het SFDR-level 2 template. Hierin rapporteren we voor het eerst over hoe de beleggingen van de pensioenregeling hebben gescoord op deze ongunstige effecten.

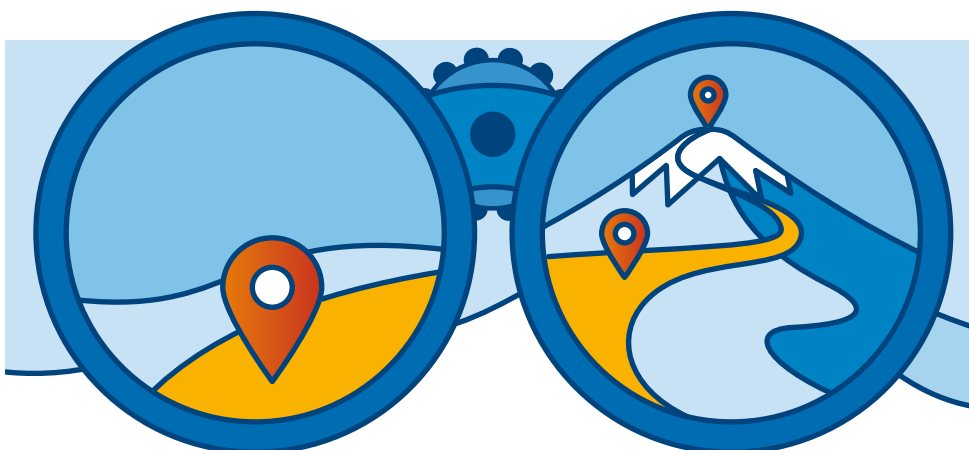
Ook is in de bijlage van het algemene jaarverslag een SFDR-rapportage template opgenomen waarin gerapporteerd wordt over de ecologische en sociale kenmerken die precontractueel zijn vastgesteld. In 2023 zijn er verschillende consultaties geweest over mogelijke wijzigingen in de SFDR waar we in samenwerking met andere pensioenfondsen en de Pensioenfederatie op gereageerd hebben. We blijven de ontwikkelingen volgen en geven waar nodig opvolging aan de mogelijke aanpassing van de regelgeving.

We volgen Europese ontwikkelingen op de voet. Zo ook de Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) die op lange termijn zal zorgen voor meer databeschikbaarheid waardoor we nauwkeuriger kunnen rapporteren onder de SFDR.

8 Vooruitblik

Naast stil te staan bij onze voortgang in 2023 willen we ook alvast een inkijk geven naar onze plannen in 2024. Onze engagementprogramma's zijn in 2023 geëvalueerd en de aanpak hebben we aangescherpt. Zo start ons nieuwe energietransitie programma en er zijn kleine aanpassingen gemaakt in de bestaande engagementprogramma's. Ook gaat een overkoepelend programma van start op de thema's Mensenrechten en Arbeidsrechten en een pilot op engagement met overheden in de staatsobligatie portefeuille. Zo blijven we pionieren en zoeken we tegelijkertijd waar mogelijk de samenwerking op met andere beleggers, maatschappelijke organisaties en kennisinstituten.

Tot slot gaan we ook de deelnemersvoorkeuren opnieuw onderzoeken. We vinden het namelijk belangrijk dat onze deelnemers zich herkennen in de keuzes die we maken. Dit zal een grondig onderzoek omvatten dat vervolgens ons Verantwoord Beleggen Beleid meer sturing zal geven. Hiervoor werken we ook samen met universiteiten om aansluitende onderzoeksmethodes toe te passen. De uitkomsten hiervan nemen we mee in de herziening van ons Verantwoord Beleggen Beleid. Als additioneel onderdeel van deze herziening zullen de meest recente inzichten en ontwikkelingen op het gebied van verantwoord beleggen in beleid worden verwerkt.

Bijlagen

Bijlage A | Klimaatgovernance, strategievorming en beheersing klimaatrisico's

In lijn met de vereisten van de TCFD-rapportage wordt hieronder uiteengezet hoe de governance met betrekking tot klimaatrisico's is ingeregeld, op welke wijze strategievorming tot stand komt en hoe klimaatrisico's geïdentificeerd en beheerst worden.

Governance en bestuurlijk overzicht

De eindverantwoordelijkheid voor het algehele Beleggingsbeleid ligt bij het bestuur van PMT. De beleggingscommissie van PMT is verantwoordelijk voor het in kaart brengen van klimaatgerelateerde risico's en kansen die raken aan de beleggingen van PMT en adviseert het bestuur daaromtrent.

De beleggingscommissie van PMT wordt geïnformeerd en geadviseerd over aspecten die raken aan klimaatrisico's en –kansen door de afdeling Verantwoord Beleggen van MN, en het Bestuursbureau van PMT. De directeur beleggingen van PMT was betrokken bij de totstandkoming van het commitment van de financiële sector aan het Nederlandse klimaatakkoord.

Het fiduciaire beheer van de beleggingsportefeuille van PMT is ondergebracht bij uitvoeringsorganisatie MN. De directeur vermogensbeheer van MN draagt hierbij de laatste verantwoordelijkheid. Een multidisciplinaire expertwerkgroep op het gebied van klimaat werkt aan de uitvoering van de CO₂-reductiedoelstellingen en klimaatactieplannen van PMT. Deze expertwerkgroep bestaat uit vertegenwoordigers uit de verschillende gremia van de investeringsketen.

Strategievorming

Strategievorming begint bij het Strategisch Beleggingskader. In het Strategisch Beleggingskader van PMT staan de beleggings-, uitvoerings- en risicomangementbeginselen, waaronder beginselen die een basis vormen om rekening te houden met de invloed van beleggingskeuzes op de wereld en de invloed van de risico's van een veranderende wereld op de beleggingen van PMT. Daarnaast heeft PMT op basis van o.a. deze beginselen, de voorkeuren van deelnemers en informatie over de klimaatimpact van de beleggingen, klimaatdoelstellingen geformuleerd. De beginselen en de klimaatdoelstellingen vormen de basis voor de uitwerking van beleggingsstrategieën.

In lijn met beginselen en klimaatdoelstellingen zijn in de strategieën voor de verschillende beleggingsproducten maatregelen geïntroduceerd met als doel klimaatrisico's voor de portefeuille te beperken en klimaatverandering tegen te gaan.

In vier stappen in het beleggingsproces kunnen maatregelen genomen worden om de portefeuille passend te maken:

- 1 Uitsluiting en selectie: door bepaalde beleggingen niet op te nemen of juist wel te selecteren;
- 2 Portefeuilleconstructie: door de weging van beleggingen aan te passen;
- 3 Richtlijnen aan de manager: door specifieke richtlijnen mee te geven aan managers voor het beheer van de portefeuille, en te selecteren en monitoren op basis van o.a. hun ESG beleid;
- 4 Betrokken/actief aandeelhouderschap: door invloed uit te oefenen op de beleggingen middels het engagement en stembeleid.

Welke instrumenten er worden ingezet en in welke mate is afhankelijk van de kenmerken van de beleggingen en verschilt per beleggingscategorie. De klimaatdoelstellingen, de acties die wij nemen om bij te dragen aan het beperken van klimaatverandering en de verdere stappen die we in de komende periode willen nemen worden beschreven in onze Klimaatactieplannen. Afhankelijk van o.a. de voortgang op klimaatdoelstellingen en de mogelijkheden om gebruik te maken van betere data wordt periodiek onderzocht of deze aangescherpt kunnen worden. Kwalitatief goede informatie stelt ons in staat om de instrumenten die we tot onze beschikking hebben, zoals engagement, screenings en impactinvesteringen, effectief in te zetten. Daarom vormt doorontwikkeling op het gebied van data, in het bijzonder het meten van de mate van alignement van investeringen met een 1,5-graden scenario, een belangrijk onderdeel van de klimaatactieplannen van PMT.

De maatregelen die uiteengezet worden in onze Klimaatactieplannen helpen doorgaans niet alleen om bij te dragen aan het beperken van klimaatverandering, maar helpen ook om transitierisico's te beperken. Immers, als bedrijven en andere actoren hun beleid in lijn brengen met een 1,5-graden scenario, zullen zij ook in mindere mate geraakt worden door maatregelen die genomen worden om de energietransitie te bevorderen.

Risicomanagement

PMT ziet twee typen financiële klimaatrisico's; transitierisico's en fysieke klimaatrisico's.

- **Transitierisico's** hangen vooral samen met de gevolgen van een streng en ambitieus klimaatbeleid, wat nodig is om de doelstellingen van het Klimaatakkoord van Parijs te kunnen behalen. Kosten voor bedrijven kunnen bijvoorbeeld oplopen als gevolg van hogere CO₂-belastingen en investeringen gerelateerd aan fossiele brandstoffen dienen mogelijk vervroegd te worden afgeschreven indien wordt overgestapt op schone energiebronnen.
- **Fysieke risico's** hangen samen met de gevolgen van een temperatuurstijging op aarde. De financiële prestaties van organisaties worden bijvoorbeeld beïnvloed door veranderingen in de beschikbaarheid en kwaliteit van water, voedselveiligheid en extreme temperatuurveranderingen.

De risico's verschillen per beleggingscategorie, afhankelijk van bijvoorbeeld het risico-profiel van beleggingscategorieën, de regio-exposure en sector-exposure. Voor bedrijven die goed voorbereid zijn op de energietransitie en bijvoorbeeld producten aanbieden waar in nieuwe klimaatscenario's meer vraag naar ontstaat, kunnen juist kansen ontstaan.

Daarnaast ziet PMT ook niet-financiële klimaatrisico's, zoals reputatierisico's en juridische risico's. Deze kunnen bijvoorbeeld ontstaan als het beeld ontstaat dat PMT te weinig doet om bij te dragen aan het beperken van klimaatverandering.

Klimaatrisico's worden geïdentificeerd en beheerst in de investeringsketen. Onze fiduciair manager MN wisselt kennis uit over klimaat in verschillende nationale en internationale samenwerkingsverbanden waaronder de IIGCC en de PRI. Deze kennis wordt integraal meegenomen in het beleggingsbeleid en de Klimaatactieplannen.

Risicobeheersing is een integraal onderdeel van de bedrijfsvoering van pensioenfondsen en uitvoerders en is gestoeld op het 3-lines model. De primaire verantwoordelijkheid voor de beheersing van risico's ligt bij de verantwoordelijke risiconemers zoals portfolio-managers (eerste lijn). De sleutelfunctiehouder (tevens deelnemer aan vergaderingen van de Commissie beleggingen), en de Manager Integraal Risicomanagement en Financiële Risico's vormen de tweede lijn binnen PMT. Binnen MN wordt de tweede lijn gevormd door de afdeling Risk Management & Compliance. De tweede lijn stelt mede de kaders en richtlijnen op waarbinnen de risico's beheerst moeten zijn. Controle op naleving van de beheersing en het uitvoeren van onafhankelijke monitoring van de risico's vormt eveneens onderdeel van de taken van de afdeling Risk Management & Compliance. Vanuit de sleutelhouder Interne Audit (PMT), en de afdeling Audit (MN) wordt controle op beide beheersingslijnen gehouden. Zij vormen de derde lijn.

Bijlage B | Analyse – Klimaat risico's en kansen

Transitierisico's en –kansen op basis van MSCI-data

Voor de berekening van transitierisico's en kansen worden drie scenario's gebruikt: een scenario waarbij de wereldwijde opwarming beperkt blijft tot 1,5-graden, een 2-graden en een 3-graden scenario. In deze scenario's worden de transitierisico's voor de beleggingen ingeschat aan de hand van de directe uitstoot van broeikasgassen (scope-1), elektriciteitsverbruik (scope-2) en de emissies in de waardeketen (scope-3).

De impact als gevolg van de **scope-1 uitstoot** wordt door MSCI ingeschat op basis van het land waar een bedrijf produceert en de beleidsmaatregelen die genomen worden in dit land. Er wordt een inschatting gemaakt van de maximale toelaatbare broeikasgasuitstoot van het bedrijf. Vervolgens schat MSCI de potentiële kosten in die het bedrijf moet maken om binnen de vastgestelde maximale broeikasgasuitstoot te blijven. In een scenario van 1,5-graden zal het beleid van een land strenger zijn dan in een scenario van 3-graden. Daarom zal de overgang naar een 1,5-graden scenario de hoogste kosten voor een bedrijf met zich meebrengen.

De impact die samenhangt met de **scope-2 uitstoot** is het gevolg van de kosten die energiebedrijven moeten maken voor het uitfasen van fossiele brandstoffen. Daarbij kan gedacht worden aan kosten als gevolg van het sluiten van oude centrales, de aanschaf van nieuwe technologieën en benodigde aanpassingen van elektriciteitsnetwerken. Elektriciteitsbedrijven zullen een deel van deze kosten doorberekenen aan de eindgebruiker via een kostenverhoging. MSCI maakt een inschatting van deze kostenverhoging voor de bedrijven.

Tot slot kunnen bedrijven geraakt worden door de uitstoot in hun waardeketen (de **scope-3 uitstoot**). Leveranciers hebben bijvoorbeeld hogere kosten als gevolg van maatregelen die de energietransitie stimuleren, die ze vervolgens deels aan het bedrijf kunnen doorberekenen. Ook bestaat het risico dat een bedrijf marktaandeel en inkomsten verliest als de vraag naar de aangeboden diensten of producten verandert. Deze veranderingen kunnen bijvoorbeeld optreden als gevolg van een grotere vraag naar milieuvriendelijke producten, zoals producten met een lage CO₂-uitstoot.

Uitgangspunten MSCI

MSCI maakt in de verschillende scenario's een inschatting van de kosten die samenhangen met de scope 1, 2 en 3 uitstoot in elk jaar. Vervolgens worden deze kosten omgerekend naar een waarderingsafslag op de huidige waardering.

Een belangrijke aanname van de gebruikte scenario's is dat er sprake is van een ordentelijke en geleidelijke transitie. Op het moment dat de transitie gepaard gaat met stress, bijvoorbeeld als gevolg van snelle materialisatie van fysieke risico's of politieke of publieke onrust, kunnen de transitiekosten vele malen hoger zijn.

Naast het inschatten van mogelijke kosten als gevolg van klimaatrisico's, beoordeelt MSCI ook hoe klimaatgerelateerde kansen van invloed zijn op de waardering van bedrijven in verschillende klimaatscenario's. Dit gebeurt door te kijken naar de waarde van patenten in het bezit van bedrijven die verband houden met groene technologieën en door op basis van deze informatie een schatting te maken van de toekomstige inkomsten die zij verwachten te genereren uit de ontwikkeling en verkoop van technologieën met een lage CO₂-uitstoot.

Uit de analyse¹⁰ blijkt dat klimaat gerelateerde financiële transitierisico's dalen in alle scenario's voor zowel de aandelen portefeuilles als de bedrijfsobligatie portefeuille. Tabel 7 geeft de resultaten van de scenario analyse voor transitierisico's per beleggings-categorie. De geschatte risico's en de geschatte kansen (tabel 8) kunnen tegen elkaar worden afgewogen om tot de netto impact op de portefeuille te komen. De getallen laten zien wat de impact op de waardering van de beleggingen zou zijn, ervan uitgaande dat deze nu nog niet door de markt is ingeprijsd.

		ultimo 2023	2022	2021
		Geschatte impact risico's op AUM	Geschatte impact risico's op benchmark	Geschatte impact risico's op AUM
3-graden scenario	Aandelen ontwikkeld	-0.5%	-0.8%	-0.8%
	Aandelen opkomende landen	-1.8%	-3.3%	-1.6%
	Bedrijfsobligaties	0%	0%	0%
2-graden scenario	Aandelen ontwikkeld	-4.9%	-7.1%	-6.8%
	Aandelen opkomende landen	-8.2%	-15.8%	-8.4%
	Bedrijfsobligaties	-1.6%	-2.0%	-1.7%
1,5-graden scenario	Aandelen ontwikkeld	-10.3%	-14.8%	-13.9%
	Aandelen opkomende landen	-14.9%	-26.9%	-16.2%
	Bedrijfsobligaties	-3.2%	-4.8%	-3.6%

Tabel 7 | Inschatting transitierisico's op basis van MSCI Climate data

¹⁰ Voor zowel transitierisico's als fysieke risico's zijn de cijfers voor 2022 en 2021 gecorrigeerd ten opzichte van het jaarverslag 2022. De correct geschatte risico's voor 2021 en 2022 blijken lager dan eerder gerapporteerd. De correctie is gebaseerd op een technische fout, waardoor er in 2021 en 2022 is gerekend met afwijkende gewichten van de aandelen en obligaties in de portefeuille. Op basis van het model van 2023 zijn de datapunten voor 2021 en 2022 herberekend met de juiste gewichten.

		ultimo 2023		2022	2021
		Geschatte impact risico's op AUM	Geschatte impact risico's op benchmark	Geschatte impact risico's op AUM	Geschatte impact risico's op AUM
3-graden scenario	Aandelen ontwikkeld	0.3%	0.3%	0.3%	0.3%
	Aandelen opkomende landen	0.2%	0.4%	0.2%	0.3%
	Bedrijfsobligaties	0%	0%	0%	0%
2-graden scenario	Aandelen ontwikkeld	2.4%	2.9%	2.6%	2.3%
	Aandelen opkomende landen	2.2%	3.2%	2.0%	2.4%
	Bedrijfsobligaties	0.1%	0.1%	0%	0%
1,5-graden scenario	Aandelen ontwikkeld	4.5%	6.0%	5.6%	4.7%
	Aandelen opkomende landen	4.0%	5.4%	3.9%	4.8%
	Bedrijfsobligaties	0.1%	0.1%	0.1%	0%

Tabel 8 | Inschatting kansen a.g.v. energietransitie op basis van MSCI Climate value at risk data

De portefeuille-brede effecten laten niet zien dat er significante sectorale verschillen zijn. Vooral de sectoren nutsvoorzieningen, materialen en transport kennen hoge transitierisico's binnen de portefeuille. Ook zijn er significante uitschieters op bedrijfsniveau in zowel positieve als negatieve zin. PMT heeft aandacht voor zowel de risico's die deze sectoren meebrengen als de kansen die in deze sectoren ontstaan.

In vergelijking met 2022 is er een aanzienlijke daling in het geschatte transitierisico, evenals in vergelijking met de benchmark. Vooral in het 1,5-graden scenario zijn de veranderingen aanzienlijk. Verdere analyse wijst uit dat deze verschillen te wijten zijn aan verschillen in allocatie en weging. De wisselingen gedurende 2023 hebben geleid tot een verlaging van de CO₂-uitstoot van de portefeuille.

In vergelijking met de benchmark heeft de portefeuille lagere transitierisico's. De voornaamste reden voor dit verschil is de lagere weging in de hoge transitierisico sector aardolieraffinage.

Binnen de bedrijfsobligatieportefeuilles zijn de risico's relatief beperkt. Dit komt deels doordat het model waarmee de klimaatrisico's berekend worden rekening houdt met de looptijd van obligaties, en enkel mogelijke extra kosten die binnen de looptijd van de obligatie liggen van invloed zijn op het risico. Daarnaast wordt rekening gehouden met de positie van obligatiehouders, die als eerste recht hebben op terugbetaling als er financiële problemen zijn bij een bedrijf.

Klimaatverandering en de benodigde transitie kan ook kansen met zich meebrengen, zoals technologische innovatie, waardoor risico's kunnen worden gemitigeerd. Voor bedrijfsobligaties zijn de kansen niet meegenomen gezien de geringe kansen die zich naar verwachting binnen deze beleggingscategorie zullen voordoen. In vergelijking met het voorgaande jaar zijn de geschatte kansen voor de aandelenportefeuille ontwikkeld in alle scenario's gedaald. Terwijl de geschatte kansen voor de aandelenportefeuille opkomende landen in alle scenario's stegen. De technologische kansen zijn in beide aandelenportefeuilles lager dan die van de benchmark, de voornaamste reden hiervan is het verschil in allocatie in de sector technologie hardware & systemen. Bedrijven in deze sector hebben veel patenten die gerelateerd zijn aan groene technologieën en innovaties die bijdragen aan een verminderde CO₂-uitstoot.

De bovenstaande analyse laat zien dat de impact van transitierisico's fors kan zijn en bedrijven die wel inspelen op nieuwe omstandigheden hiervan juist kunnen profiteren. PMT neemt daarom in verschillende beleggingscategorieën acties die bedrijven stimuleren om bij te dragen aan de energietransitie en het behalen van de doelstellingen van het Klimaatakkoord van Parijs.

Fysieke klimaatrisico's op basis van MSCI-data

Voor de inschatting van fysieke klimaatrisico's wordt gebruik gemaakt van een model van MSCI.

Net als bij transitie risico's maakt MSCI ook hier berekeningen voor verschillende scenario's. In onderstaande analyse wordt gebruik gemaakt van een scenario waarin het huidige beleid wordt voortgezet.

Voor het berekenen van de hoogte van de fysieke klimaatrisico's worden de volgende stappen doorlopen:

- Per bedrijf wordt een inschatting gemaakt van de waarde van assets en inkomstenstromen op een bepaalde locatie;
- De verwachte verandering in chronische en acute (weers-)omstandigheden op de verschillende locaties wordt ingeschat, waar mogelijk met behulp van wetenschappelijke modellen; waar dat niet mogelijk is wordt een inschatting gemaakt op basis van historische trends. De chronische risico's die worden doorgerekend zijn extreme hitte, extreme kou, zware neerslag, sterke sneeuwval en zware wind. De acute klimaatrisico's die worden doorgerekend zijn tropische cyclonen, overstromingen langs kusten, overstromingen van rivieren, lagere waterstand in rivieren en bosbranden;
- Er wordt een inschatting gemaakt van de extra kosten of opbrengsten als gevolg van de veranderende weersomstandigheden per jaar. De kosten worden verdeeld in twee categorieën: die veroorzaakt door verlies aan bezittingen (*asset damage*) en die ontstaan door onderbrekingen in de bedrijfsvoering (*business interruptions*). Bij opbrengsten kan gedacht worden aan positieve effecten, zoals transportbedrijven die profiteren van minder sneeuwval.

- De verwachte extra kosten tussen nu en het jaar 2100 worden omgerekend naar een huidige waarde. Er worden twee varianten doorgerekend van een scenario waarin, zoals eerder aangegeven, het huidige beleid wordt voortgezet: een *average variant* waarin wordt uitgegaan van de gemiddelde impactschattingen en een *aggressive variant* waarin wordt uitgegaan van een zeer pessimistische impactschatting. Deze data geven slechts een eerste inschatting van de fysieke klimaatrisico's. De aannames die gemaakt zijn in de berekeningen gaan gepaard met grote onzekerheden.

Uit de onderstaande tabel blijkt dat de verschillende beleggingen naar schatting fors geraakt kunnen worden door fysieke klimaatrisico's. De getallen in de onderstaande tabel geven een inschatting van de impact op de waardering, als fysieke risico's nu geheel niet ingeprijsd zijn, en per eind 2023 plotseling wel volledig in de waarderingen verwerkt worden. Uit verdere analyse van de data blijkt dat vooral de verwachte toename in extreme hitte en overstromingen potentieel een significante negatieve invloed op de beleggingen heeft. Voor de beleggingen in de bedrijfsobligatieportefeuille is deze impact relatief beperkt, vanwege de korte looptijd van deze beleggingen. De fysieke risico's zijn in 2023 ten opzichte van 2022 afgenomen door de lagere weging in risicovolle bedrijven. Deze lagere allocatie heeft de meeste impact in landen met relatief hoge fysieke risico's. Het verschil in fysiek risico tussen de portefeuille en de benchmark wordt door hetzelfde effect verklaard.

		ultimo 2023		2022	2021
		Geschatte impact risico's op AUM	Geschatte impact risico's op benchmark	Geschatte impact risico's op AUM	Geschatte impact risico's op AUM
Average variant	Aandelen ontwikkeld	-6.5%	-8.0%	-8.0%	-7.4%
	Aandelen opkomende landen	-19.4%	-23.4%	-21.3%	-21.3%
	Bedrijfsobligaties	-0.3%	-0.7%	-0.3%	-0.2%
Agressieve variant	Aandelen ontwikkeld	-8.0%	-9.8%	-10.0%	-9.3%
	Aandelen opkomende landen	-23.4%	-28.2%	-26.2%	-26.1%
	Bedrijfsobligaties	-0.4%	-1.1%	-0.5%	-0.3%

Tabel 9 | Inschatting fysieke risico's per scenario en beleggingscategorie

Klimaatrisico's op basis van EIOPA stresstest

In 2022 heeft PMT deelgenomen aan het verplichte en het vrijwillige deel van de European Insurance and Occupational Pensions Authority–stresstest (EIOPA stresstest). Het doel van deze stresstest is om de weerbaarheid tegen klimaatrisico's te onderzoeken. Voor deze stresstest is een NGFS-scenario gebruikt waarin maatregelen om klimaatverandering tegen te gaan vertraagd geïmplementeerd worden, waardoor een economische schok ontstaat en transitierisico's groot zijn. Dit scenario is vertaald naar directe eenmalige aandelen- en renteschokken. Voor de verplichte test zijn deze schokken voor de gehele portefeuille gedefinieerd en doorgerekend. Daarnaast is in het vrijwillige deel voor de nutsbedrijven een extra doorrekening gedaan op basis van een meer verfijnde methodiek. Dit is gedaan omdat voor bedrijven in deze sector de transitierisico's naar verwachting sterk samenhangen met het type activiteiten waar het bedrijf zich op richt. Een bedrijf dat zich richt op energieopwekking met hernieuwbare energie loopt minder transitierisico's dan een bedrijf dat zich richt op energieopwekking met fossiele brandstoffen. Het verplichte deel van de stresstest laat zien dat de negatieve impact voor PMT kleiner is dan voor de standaard index. Het vrijwillige deel van de stresstest laat daarnaast zien dat wanneer onderscheid gemaakt wordt tussen nutsbedrijven die zich in meer en mindere mate richten op fossiele brandstoffen, de negatieve impact op de beleggingen in onze portefeuille kleiner wordt. Deze uitkomsten sluiten aan bij wat men zou verwachten gegeven de door PMT genomen maatregelen om bij te dragen aan het beperken van klimaatverandering.

Network for Greening the Financial System

Network for Greening the Financial System (NGFS) is een internationaal samenwerkingsverband van centrale banken en toezichthouders op het gebied van klimaatverandering en duurzaamheid in de financiële sector. De NGFS-scenario's zijn ontworpen om financiële instellingen te helpen bij het beoordelen en beheren van klimaatrisico's in hun activiteiten

Bijlage C | Toelichting CO₂-voetafdruk meting

In deze bijlage wordt de CO₂-voetafdruk meting verder toegelicht. Allereerst worden de relevante beleggingen uiteengezet, daarna volgt een toelichting op de CO₂-meting voor aandelen en bedrijfsobligaties. Hierin is informatie te vinden over de gebruikte meetmethodes, de databronnen, de databeschikbaarheid en de datakwaliteit. Tenslotte worden deze punten ook uiteengezet voor de CO₂-meting voor vastgoed.

Relevante beleggingen

De onderstaande tabel geeft weer voor welk deel van de beleggingen we per eind 2023 de CO₂-uitstoot hebben kunnen rapporteren.

Beleggingscategorie	Omvang beleggingen per eind 2023 (x € 1 miljoen)	Omvang van de beleggingen waarvoor de carbon footprint wordt gemeten (x 1 miljoen)	Actieplan opgesteld
Beursgenoteerde aandelen	17.460	17.456	✓
Bedrijfsobligaties	20.966	18.708	✓
Vastgoed	7.311	6.771	✓
Infrastructuur	2.223		✓
Private equity	7.979		✓
Hypotheken	3.267		✓
Staatsobligaties	19.430	16.741	✓
Overige beleggingen	3.410		✗
Totale omvang beleggingen	82.047	59.676	

Tabel 10 | Omvang relevante beleggingen ultimo 2023

Toelichting meting CO₂-uitstoot aandelen en bedrijfsobligaties

We hanteren twee metingen voor de monitoring van de CO₂-uitstoot van de aandelen- en bedrijfsobligatieportefeuilles:

- **Sector specifieke uitstoot-intensiteit:** We hebben voor de aandelen- en bedrijfsobligatieportefeuilles reductiedoelstellingen voor het jaar 2030 geformuleerd voor zeven CO₂-intensieve sectoren. Om de voortgang op deze doelstellingen te kunnen bijhouden wordt per sector de gewogen gemiddelde uitstoot-intensiteit berekend.
- **CO₂-voetafdruk:** Sinds 2015 wordt de CO₂-voetafdruk van de aandelenportefeuille gemeten. Sinds 2021 wordt ook de voetafdruk van de bedrijfsobligatieportefeuille gemeten. We hebben in 2023 een referentiedoelstelling gezet op de CO₂-voetafdruk van 50% reductie in 2030.

Voor de berekening van de CO₂-voetafdruk van de portefeuille wordt gebruik gemaakt van scope 1 en scope 2 data. Scope 3 data wordt (nog) niet meegenomen in deze meting. De scope 3 data kan voor de meeste sectoren nog niet op een betrouwbare en consistente manier gemeten worden. Dit neemt echter niet weg dat de scope 3 uitstoot voor bepaalde industrieën en bedrijven wel een belangrijke factor is wanneer we beoordelen of een bedrijf volgens het Parijs Akkoord handelt. Daarom is scope 3 wel meegenomen in de sectorreductiedoelstellingen waar relevant en mogelijk; op dit moment geldt dat voor autofabrikanten en olie- en gasbedrijven.

Uitstoot per sector

De sectorreductiedoelstellingen zijn gebaseerd op de klimaatscenario's van de International Energy Agency (IEA). De doelstellingen reflecteren de benodigde reductie voor het beperken van de opwarming van de aarde tot onder de 1,5°C en het behalen van een netto nul uitstoot in 2050. Voor zeven zeer uitstoot-intensieve sectoren in de portefeuille van PMT is een sectorreductiedoelstelling vastgesteld.

Om te bepalen of de uitstoot-intensiteit van de bedrijven in de portefeuille van PMT in lijn is met de doelstellingen van het Parijs Akkoord wordt niet naar de totale uitstoot van een bedrijf gekeken, maar naar de uitstoot per geproduceerd product. Hiervoor wordt de data van het Transition Pathway Initiative gebruikt (TPI). TPI is een door investeerders opgerichte organisatie, die samenwerkt met een researchteam van de London School of Economics, en heeft voor een groot aantal bedrijven in uitstoot-intensieve sectoren in kaart gebracht hoeveel CO₂ deze bedrijven uitstoten per geproduceerd product en hoe deze uitstoot zich verhoudt tot de doelstellingen van het Klimaatakkoord van Parijs.

Voor de berekening van de huidige uitstoot-intensiteit van de verschillende sectoren in de portefeuille van PMT berekenen we de gewogen gemiddelde uitstoot-intensiteit (naar vermogen) van de bedrijven in de portefeuille. De uitstoot-intensiteit van de portefeuille kan op vier manieren wijzigen:

- Wijziging van het gewicht van bedrijven in de portefeuille;
- Uitsluiting of toevoeging van bedrijven aan de portefeuille;
- Verlaging of verhoging van de daadwerkelijke uitstoot van de bedrijven in de portefeuille;
- Toevoeging van bedrijven aan de dataset van TPI die ook onderdeel zijn van de PMT portefeuille.

Anders dan bij de berekening van de CO₂-voetafdruk hebben koerswijzigingen van aandelen en obligaties relatief weinig invloed op de berekende sectorspecifieke uitstoot-intensiteit.

CO₂-voetafdruk

We maken voor het verzamelen van de uitstootgegevens van bedrijven gebruik van de diensten van Institutional Shareholder Services Inc. (ISS). ISS levert de uitstootgegevens van alle posities en alle benchmarkposities van de aandelen- en bedrijfsobligatieportefeuilles.

Koolstofdioxide-equivalent

Een in de industrie veelgebruikte maatstaf voor de uitstoot van broeikasgassen is de koolstofdioxide-equivalent (CO₂e). Hoewel koolstofdioxide het meest bekende broeikasgas is, zijn er nog andere gassen die een bijdrage leveren aan de opwarming van de aarde. De koolstofdioxide-equivalent maakt het mogelijk om de impact van verschillende broeikasgassen vergelijkbaar te maken. Het potentieel voor opwarming van methaan over 100 jaar is bijvoorbeeld 21 keer zo groot als dat van koolstofdioxide. In andere woorden: de uitstoot van 1 miljoen ton methaan staat gelijk aan de uitstoot van 21 miljoen ton koolstofdioxide.¹¹ ISS neemt de belangrijkste broeikasgassen mee in hun cijfers en drukt deze uit in koolstofdioxide-equivalenten.¹²

Toewijzen uitstoot

Volgens het "ownership principle" van het Greenhouse Gas Protocol kan een investeerder zich (een deel van) de uitstoot van een bedrijf toerekenen wanneer het eigenaar wordt van aandelen van het bedrijf of wanneer de investeerder het bedrijf financiert via schuldpapier. De hoeveelheid uitstoot die wordt toegewezen aan de aandeel- of schuldhouders is afhankelijk van de totale waarde van de aandelen of het schuldpapier en wordt afgezet tegen de totale waarde van het bedrijf, waarbij zowel naar de marktkapitalisatie alsook de openstaande schuld wordt gekeken. Wanneer een investeerder 0,1% van de waarde van een bedrijf bezit wordt 0,1% van de totale uitstoot van het bedrijf aan de investeerder toegewezen. Op portefeuilleniveau wordt de uitstoot geaggregeerd op basis van toegewezen uitstoot. De toegerekende uitstoot wordt vaak aangeduid als Emission Exposure. De Emission Exposure wordt berekend door de totale uitstoot van een bedrijf te vermenigvuldigen met het percentage dat de investeerder van de waarde van het bedrijf bezit. Voor het bepalen van de waarde van een bedrijf maakt MN gebruik van de Enterprise Value Including Cash (EVIC). Het gebruik hiervan wordt geadviseerd door zowel de Partnership for Carbon Accounting Financials (PCAF) als de European Technical Expert Group on Sustainable Finance (EU TEG).

De methodiek schrijft voor dat de waarde van een obligatiepositie afgezet wordt tegen de totale enterprise value van het uitgevende bedrijf. De EVIC wordt als volgt gedefinieerd:

EVIC = Market Cap + Market value of preferred shares outstanding +
Book value of debt + Book value of Minority interest.

De EVIC wordt normaliter binnen de accountancy gebruikt om een bedrijf te beoordelen in het geval er een fusie of overname plaatsvindt. Het geeft een goed beeld van de totale waarde van een bedrijf door de marktwaarde te combineren met lange- en kortetermijn schulden en cash posities.

¹¹ <https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=285>

¹² ISS neemt de volgende broeikasgassen mee in hun cijfers: koolstofdioxide, methaan, stikstofoxiden, fluorkoolwaterstoffen, perfluorkoolwaterstoffen en zwavelhexafluoride.

De berekening van de Emission Exposure op basis van EVIC schrijft voor dat de waarde van de aandelen en/of het schuld papier afgezet wordt tegen de totale EVIC van het uitgevende bedrijf:

$$\frac{\text{Investment into company}}{\text{Evic of company}} \times \text{Total Emissions of company}$$

Databronnen

We maken gebruik van de uitstootgegevens van ISS. Deze dataleverancier verkrijgt gegevens op zijn beurt uit vier verschillende bronnen:

- MVO- of Jaarverslagen: veel bedrijven meten zelf hun uitstoot van broeikasgassen en publiceren deze gegevens over het voorgaande jaar in hun jaarverslag of MVO verslagen;
- Carbon Disclosure Project: een deel van de bedrijven publiceert hun uitstoot via het Carbon Disclosure Project (CDP), een non-profit organisatie die bedrijven hierbij ondersteunt;
- Andere rapportages, bijv. die van ngo's: bedrijven die zelf geen uitstoot gegevens publiceren worden soms door externe partijen onderzocht die de gegevens vervolgens publiceren;
- Modelering: samen met het Zwitserse Federale Instituut voor Technologie (ETH) in Zurich heeft ISS een model ontwikkeld waarmee de uitstoot van bedrijven waarvan gepubliceerde gegevens ontbreken of onbetrouwbaar zijn geschat kunnen worden.

In het model worden niet-rapporterende bedrijven vergeleken met gelijksoortige bedrijven die wel gegevens rapporteren. Door gebruik te maken van een gepatenteerd branche classificatiesysteem op basis van hun CO₂-uitstootprofiel komt ISS tot een schatting. Naast de toepassing van dit classificatiesysteem voor de bedrijfstakken schat ISS de CO₂-voetafdruk van niet-rapporterende bedrijven met behulp van specifieke modellen voor 400 subsectoren. Elke subsector wordt statistisch geanalyseerd om significante broeikasgasemissievoorspellers te identificeren. Dergelijke voorspellers van broeikasgasemissies zijn onder meer omzet, aantal werknemers en kosten van verkochte goederen. In het geval op een later moment wel informatie bekend wordt over daadwerkelijke uitstoot voor een onderneming wordt getest of de eerdere schattingen kloppen. Op die manier wordt het instrument van modelering steeds robuuster.

Databeschikbaarheid
Sectordoelstellingen aandelen

Op dit moment kunnen we voor 59 bedrijven de uitstoot meten versus de reductie-doelstellingen. Deze bedrijven vertegenwoordigen tezamen ca. 48% van de uitstoot van de aandelenportefeuille en 5,3% van de waarde van deze beleggingen. Vooral nutsbedrijven, cementproducenten, olie en gas bedrijven en staalproducenten zijn verantwoordelijk voor een belangrijk deel van de scope 1 en 2 uitstoot van de aandelenportefeuille. Autofabrikanten leveren weliswaar een beperkte bijdrage aan deze uitstoot, maar zien we wel als relevant gezien de scope 3 uitstoot die het gevolg is van de auto's die zij produceren. Bedrijven in de chemiesector leveren ook een relatief grote bijdrage aan de totale uitstoot van de beleggingsportefeuille. Op deze sector kunnen we echter geen sectordoelstelling formuleren, omdat de producten die deze sector produceert zeer divers zijn.

Sector (TPI Classificatie)	Aantal bedrijven in sector	Scope 1 & 2 uitstoot van bedrijven in sector	Aantal bedrijven in sector met data	Scope 1 & 2 uitstoot van bedrijven met data	Weging bedrijven met data
Olie- & gasindustrie	9	7,1%	8	7,1%	0,8%
Luchtvaartmaatschappijen	4	0,6%	1	0,2%	0,0%
Aluminiumproducenten	9	1,8%	3	1,3%	0,1%
Autofabrikanten	15	0,4%	7	0,2%	1,7%
Cementproducenten	11	12,7%	7	11,8%	0,3%
Elektrische nutsbedrijven	57	22,19%	26	21,2%	2,1%
Staalproducenten	9	6,0%	7	6,0%	0,3%
Totaal	114	50,7%	59	47,8%	5,3%

Tabel 11 | Dekking van de CO₂-intensiteit data voor uitstoot-intensieve sectoren binnen de aandelenportefeuille

Sectoroelstellingen bedrijfsobligaties

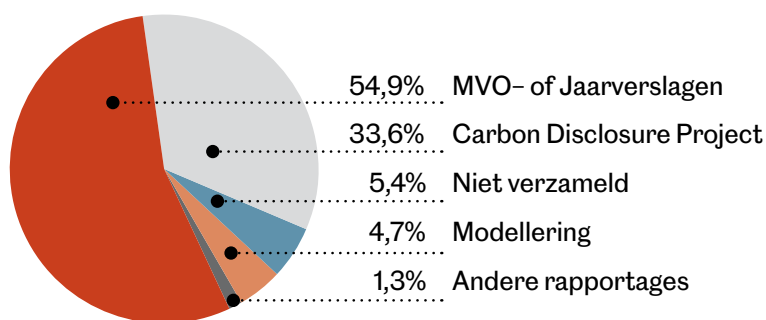
Op dit moment kunnen we de uitstoot versus de reductiedoelstellingen meten voor 16 bedrijven, die samen 44% van de CO₂-uitstoot vertegenwoordigen. In het bijzonder de twee staalbedrijven, drie luchtvaartmaatschappijen en een aantal nutsbedrijven leveren hier een belangrijke bijdrage aan.

Sector (TPI Classificatie)	Aantal bedrijven in sector	Scope 1 & 2 uitstoot van bedrijven in sector	Aantal bedrijven in sector met data	Scope 1 & 2 uitstoot van bedrijven met data	Weging bedrijven met data
Olie- & gasindustrie	9	2,1%	1	0,5%	0,3%
Luchtvaartmaatschappijen	4	11,3%	3	10,9%	0,6%
Aluminiumproducenten	3	2,1%	0	0,0%	0,0%
Autofabrikanten	5	0,1%	1	0,0%	0,3%
Cementproducenten	-	-	-	-	-
Elektrische nutsbedrijven	45	28,64%	9	18,7%	2,5%
Staalproducenten	8	15,3%	2	13,8%	0,3%
Totaal	74	59,4%	16	44,0%	3,8%

Tabel 12 | Dekking van de carbon intensiteit data voor uitstoot-intensieve sectoren binnen de bedrijfsobligatieportefeuille.

CO₂-voetafdruk

Onderstaande grafiek geeft de herkomst van de CO₂-data weer voor de CO₂-voetafdrukmetingen van 2023, uitgedrukt als percentage van het belegd vermogen.

Figuur 6 | Ontwikkeling van databronnen voor CO₂-voetafdrukmeting

Datakwaliteit

De dataleverancier beoordeelt de CO₂-data die wordt verzameld en gemodelleerd. Een numerieke waarde tussen de 0 en 100 geeft aan hoe betrouwbaar de dataleverancier de cijfers acht. Bij de beoordeling van gerapporteerde data kijken we onder meer of de data extern geverifieerd is, in hoeverre de data afwijkt van andere bronnen en hoe consistent de rapportage de afgelopen jaren is geweest. Bij de beoordeling van gemodelleerde data is de nauwkeurigheid van de gebruikte input-data van belang. Om iets te zeggen over de datakwaliteit van de data die gebruikt is voor de portefeuille van PMT, berekenen we de gewogen gemiddelde betrouwbaarheidsscore. Deze score geeft een indicatie van de kwaliteit van de gebruikte CO₂-data.

Meting	ultimo 2023	2022	2021
Gewogen gemiddelde betrouwbaarheidsscore gerapporteerde data (0-100)	83	81	83
Gewogen gemiddelde betrouwbaarheidsscore gemodelleerde data (0-100)	88	84	88

Tabel 14 | Ontwikkeling van de gewogen gemiddelde data kwaliteit score van de aandelen- en bedrijfsobligatieportefeuille

De betrouwbaarheidsscore van ISS verhoudt zich tot de PCAF Data Quality Score volgens de onderstaande vergelijking.

ISS databron	ISS Trust Metric	PCAF Data Quality Score	PCAF optie
MVO- of Jaarverslag; CDP; Andere rapportage	> 0,75	1	1a
MVO- of Jaarverslag; CDP; Andere rapportage	<= 0,75	2	1b
Modellering	n.v.t.	4	3a

Tabel 15 | Verhouding tussen de ISS Trust Metric en de PCAF Data Quality Score

Toelichting CO₂-voetafdruk meting vastgoed

Voor de vastgoedportefeuille wordt de CO₂-uitstoot op twee manieren berekend:

- **CO₂-uitstoot per m²:** de gewogen gemiddelde CO₂-uitstoot/m² van de vastgoedbeleggingen in de portefeuille van PMT.
- **CO₂-uitstoot per € 100,- geïnvesteerd:** de hoeveelheid uitstoot die aan PMT wordt toegewezen per € 100,- geïnvesteerd in vastgoed.

CO₂-uitstoot per m²

Voor de meting van de gewogen gemiddelde CO₂-uitstoot/m² wordt gebruik gemaakt de uitstoot-intensiteit data van GRESB. In deze cijfers zijn enkel de gemiddelde intensiteitswaardes opgenomen van objecten met 100% datadekking. De datadekking ligt daardoor lager dan de totale datadekking van de GRESB dataset.

Middels deze maatstaf kunnen vastgoedbeleggingen vergeleken worden met de CRREM paden. De CRREM paden laten de benodigde CO₂-uitstoot per m² zien per sub-sector en regio waar vastgoed aan moet voldoen om in lijn te zijn met een 1,5-graden scenario. Het jaar waarin de CO₂-uitstoot/m² van een vastgoedobject of een portefeuille niet meer in lijn is met het 1,5-graden scenario wordt het 'stranding year' genoemd.

CO₂-uitstoot per € 100,- geïnvesteerd

Net als bij aandelen- en bedrijfsobligaties wordt de uitstoot van vastgoedbeleggingen toegewezen aan PMT als investeerder (Emission Exposure). Deze maatstaf laat zien hoeveel CO₂ PMT financiert.

Anders dan bij aandelen- en bedrijfsobligaties wordt de toewijzing berekend door gebruik te maken de Gross Asset Value (GAV). Enkel voor BGOG is deze berekening ook uitgevoerd o.b.v. EVIC. De CO₂-uitstoot per €100,- geïnvesteerd wordt als volgt berekend:

$$\frac{\sum_n^i \left(\frac{\text{Invested value } j}{\text{Gross asset value}_j} \times \text{total scope 1 and 2 emissions } j \right)}{\text{Total investment (Portfolio)}}$$

De totale CO₂-uitstoot is gebaseerd op alle aan GRESB gerapporteerde informatie. Dit betekent dat ook objecten met een gedeeltelijke datadekking worden meegenomen. De uitstootdata wordt niet gecorrigeerd voor ontbrekende data. Dit betekent dat de CO₂-uitstoot niet volledig is en hoger zal worden naar mate de datadekking verbetert.

Databronnen

Voor de meting wordt gebruik gemaakt van GRESB data. Deze data laat de uitstoot van koolstofdioxide-equivalenten zien en kijkt dus naar meer broeikasgassen dan alleen CO₂. GRESB verkrijgt gegevens direct van vastgoedfondsen, -managers en -bedrijven.

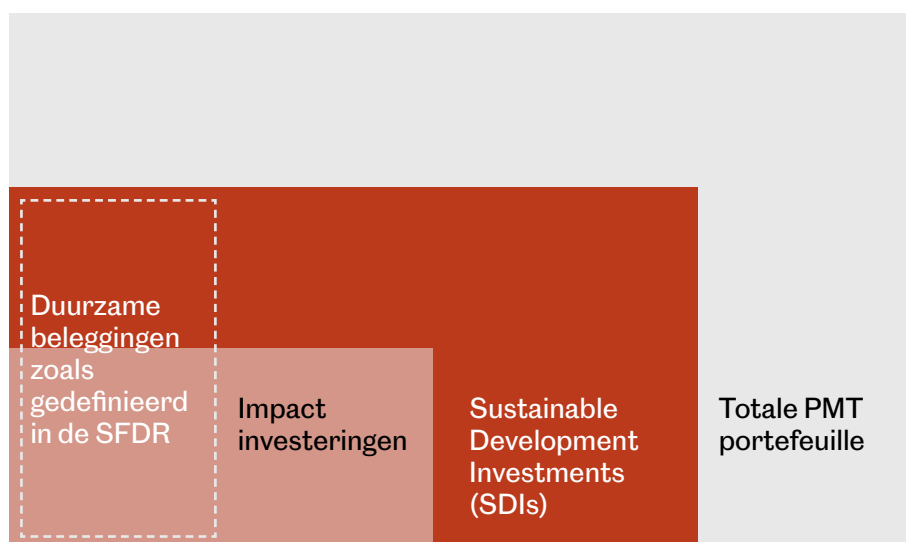
Datakwaliteit

GRESB beoordeelt de CO₂-data die wordt verzameld steekproefsgewijs en biedt vastgoedeigenaren de gelegenheid deze indien nodig te corrigeren.

Bijlage D | Duurzaam beleggen

PMT houdt zo goed mogelijk rekening met ESG-factoren bij zijn beleggingskeuzes. Er zijn verschillende classificaties om het 'duurzaamheidsgehalte' van een belegging te meten. Deze passen we deels vrijwillig toe en deels omdat de wet het voorschrijft. Hieronder volgt meer informatie over de verschillende rekenmethodes achter deze duurzaamheidsclassificaties:

- SDI-meting;
- Duurzame beleggingen zoals gedefinieerd in de SFDR; en
- Impactbeleggingen.

Figuur 7 | Toepassingen van duurzaam beleggen

Sustainable Development Investments (SDIs)

Sustainable Development Investments (SDIs) zijn investeringen die raken aan oplossingen voor de VN Sustainable Development Goals (SDGs). PMT gebruikt twee SDI-toetsingsmethoden: (1) toetsing door middel van dataprovider MSCI en (2) toetsing volgens een eigen ontworpen methodologie. Toetsing door middel van de externe dataprovider, vindt plaats aan de hand van SDI-data die we inkopen bij dataprovider MSCI. Die gebruiken we voor de SDI-classificatie van de beleggingscategorieën aandelen en bedrijfsobligaties. De toetsing van de overige beleggingscategorieën doen we aan de hand van de door PMT en MN ontworpen SDI-taxonomie – een vertaling van de 17 SDGs en de subdoelen naar concrete, investeerbare SDI-productgroepen.

De uiteindelijke SDI-blootstelling berekenen we door het SDI-percentage te vermenigvuldigen met de geïnvesteerde marktwaarde. Het SDI-percentage voor beursgenoteerde ondernemingen bepalen we door te kijken naar het deel van de omzet dat een bedrijf draait door het aanbieden van producten en/of diensten die zijn gelinkt aan de SDGs.

Duurzame beleggingen volgens de SFDR

De definitie van een duurzame belegging onder SFDR is:

- Belegging in een economische activiteit die bijdraagt aan het bereiken van een milieudoelstelling of sociale doelstelling.
- En geen “ernstige afbreuk” doet aan andere ecologische noch sociale doelstellingen.

Dit wordt gemeten aan de hand van:

- Het meenemen van de belangrijkste ongunstige effecten van beleggingsbeslissingen op duurzaamheidsfactoren;
- Het voldoen aan minimumnormen inzake mensen- en arbeidsrechten (OESO-richtlijnen en VN-beginselen).

Om dit percentage duurzame beleggingen te berekenen over de portefeuille gebruiken we de SDI-meting als basis. Het SDI-percentages geeft invulling aan het eerste deel van de definitie: het meet de bijdrage aan ecologische en sociale doelstellingen. Voor de ‘geen ernstige afbreuk toets’ passen we een aanvullende screening toe die gelinkt is aan de Principal Adverse Impact (PAI) indicatoren en naleving van de OESO-richtlijnen. Zodoende wordt een kleiner deel van de portefeuille geïdentificeerd als duurzame beleggingen volgens de SFDR (in vergelijking met de SDI-meting).

De ‘geen ernstige afbreuk toets’ verschilt per beleggingscategorie en is afhankelijk van de relevante PAI-indicatoren en beschikbare data:

Beursgenoteerde aandelen & bedrijfsobligaties:

- Belangrijkste ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren: hieraan geven we invulling door de screenings die in de portefeuille plaatsvinden: alleen ondernemingen met een minimale MSCI ESG-score komen in aanmerking voor opname in de portefeuille. De 14 verplichte PAI-indicatoren nemen we (direct of indirect) onderliggend mee in deze MSCI ESG-score.
- Voldoen aan minimumnormen inzake mensen- en arbeidsrechten: we doen een screening op mensenrechten controverses aan de hand van verschillende MSCI-datapunten (UNGC_COMPLIANCE en HR_COMPLIANCE).

Staatsobligaties:

- Belangrijkste ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren: de twee verplichte indicatoren voor staatsobligaties, namelijk de broeikasgasemissies van landen waarin is belegd en het aantal landen waarin is belegd, waar schending van sociale rechten plaatsvindt, nemen we onderliggend mee in de ecologische en sociale indices die worden gebruikt voor het landenraamwerk (namelijk de ND-GAIN index, Democracy Index, Corruption Perception index, en de HDI index). Overheden die laag scoren op deze indices zijn uitgesloten van de beleggingen.
- Voldoen aan minimumnormen inzake mensen- en arbeidsrechten: ook dit nemen we onderliggend mee in de Democracy Index indicator.

Vastgoed en Hypotheken:

- Belangrijkste ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren: een van de verplichte indicatoren voor vastgoed gaat over vastgoedactiva die een rol spelen bij het winnen, opslaan, vervoeren of produceren van fossiele brandstoffen. In dit type vastgoed belegt PMT niet. De andere verplichte indicator voor vastgoed gaat over de blootstelling aan energie-inefficiënt vastgoed. De EPC-labels zijn voor de meeste vastgoed- en hypotheekportefeuilles alleen beschikbaar op fondsniveau en niet op objectniveau. Daarom wordt de regel gehanteerd dat fondsen waarvan >60% een label hoger dan D heeft als duurzaam kunnen worden aangemerkt als deze ook “bijdragen aan” een duurzame doelstelling.
- Voldoen aan minimumnormen inzake mensen- en arbeidsrechten: er vindt een strenge ESG-toets plaats bij de selectie van vermogensbeheerders voor de beleggingen in vastgoed. Onderdeel van deze toets is dat we van de vermogensbeheerder vragen om de OESO-richtlijnen te volgen.

Private Equity:

- Vanwege gebrek aan beschikbare data is de ‘geen ernstige afbreuk toets’ gekoppeld aan de strikte ESG-toets die plaatsvindt op de geselecteerde vermogensbeheerders. Onderdeel van deze toets is dat we van de vermogensbeheerder vragen om de OESO-richtlijnen te volgen.

Infrastructuur:

- Belangrijkste ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren: SFDR heeft geen ongunstige effecten voor deze beleggingscategorie gedefinieerd.
- Voldoen aan minimumnormen inzake mensen- en arbeidsrechten: ook voor deze beleggingscategorie vindt er een strikte ESG-toets plaats op de geselecteerde vermogensbeheerders. Onderdeel van deze toets is dat we van de vermogensbeheerder vragen om de OESO-richtlijnen te volgen.

Vaststelling commitment naar duurzame beleggingen

PMT streeft ernaar minimaal 10% van de totale beleggingen te investeren in duurzame beleggingen. We zijn daarmee één van de weinige Nederlandse pensioenfondsen met een commitment. Voor de vaststelling van dit percentage keken we naar de SDI-metingen van de afgelopen jaren, waarbij we rekening hielden met een marge om ervoor te zorgen dat het commitment haalbaar is. We kunnen op een later moment nog beslissen om het percentage te verhogen. Daarnaast is er nog veel onduidelijkheid over het begrip ‘duurzame beleggingen’. Wanneer er vanuit de Europese Commissie meer ondersteuning komt op dit onderwerp kan dit resulteren in aanpassing van de methodiek. Ook dit kan resulteren in een aanpassing van het commitment.

Link met impactinvesteringen

Impactinvesteringen zijn investeringen met de intentie om een positieve impact te maken. Vanuit deze definitie vallen impactinvesteringen ook onder de SDIs, maar niet altijd onder de duurzame beleggingen zoals gedefinieerd onder SFDR. Voor de duurzame beleggingen onder SFDR doen we namelijk nog een aanvullende 'geen ernstige afbreuk toets' voor de beleggingen waarvoor data beschikbaar is. Figuur 7 (pagina 63) geeft de relatie tussen de verschillende metingen die toegepast worden op de portefeuille van PMT weer.

Impactinvesteringen

PMT definieert positieve impact investeringen als volgt:

Impactinvesteringen zijn investeringen waarbij de intentie om positieve, meetbare impact op het gebied van milieu- en sociale factoren te bewerkstelligen, samengaat met een financieel rendement. Het betreft zowel oplossingen voor als het voorkomen van maatschappelijke problemen.

Potentiële positieve impact investeringen moeten voldoen aan alle elementen uit de definitie:

- **Intentie:** De intentie om positieve impact te realiseren moet vóór het doen van de investering bestaan;
- **Meetbaarheid impact:** PMT wil uitdragen dat het zich inzet voor het bereiken van positieve impact binnen de gekozen thema's. Daarbij past dat meetbaar is hoeveel impact is bereikt;
- **Financieel rendement:** De beoogde impact moet nadrukkelijk samengaan met het financiële rendement, passend bij de betreffende beleggingscategorie waarin de impactinvestering gedaan wordt. Toekomstig rendement is onzeker. Daarom zal moeten worden uitgegaan van (realistische) rendementsverwachtingen;
- **Zowel oplossingen voor als het voorkomen van maatschappelijke problemen:** Met een impactinvestering draagt PMT bij aan het oplossen of voorkomen van maatschappelijke problemen. Voor impactinvesteringen worden maatschappelijke problemen gedefinieerd met behulp van de door de VN geformuleerde SDGs en de bijbehorende subdoelen en Key Performance Indicators (KPIs). De SDGs hebben betrekking op mondiale problemen, dat betekent zowel in ontwikkelde als opkomende markten.

Impactthema		
	Gezondheidszorg	PMT wil via beleggingen binnen het impactthema 'gezondheidszorg' een bijdrage leveren aan de toegang tot gezondheidszorg. Ook wil PMT innovatie binnen de gezondheidszorg en de ontwikkeling van nieuwe medicijnen en medische technologieën stimuleren en vergroten.
	Betaalbare Huisvesting	Nederland kampt met een groot tekort aan betaalbare huurwoningen. Om woningzoekenden betaalbare, kwalitatief goede huisvesting te bieden wil PMT beleggen in betaalbare huurwoningen. Dit betreft huurwoningen in Nederland die vallen binnen het middelhoge huursegment, met huurprijzen tot maximaal € 786,- voor eenpersoonshuishoudens en maximaal €1.178,- voor meerpersoonshuishoudens ¹³ . PMT belegt ook in betaalbare woningen buiten Nederland en hanteert hiervoor huurprijsgrenzen conform het beleid 'Affordable Housing'.
	Innovatie in Europa	PMT wil bijdragen aan duurzame werkgelegenheid en welvaart door het aanjagen van innovatie. Economisch gezien beschrijft innovatie het proces waarbij de ontwikkeling van ideeën en technologieën ervoor zorgt dat goederen en diensten verbeteren of dat de productie hiervan efficiënter wordt. Het maatschappelijke nut van innovatie is het positieve effect dat dit heeft op economische groei. Economische groei draagt bij aan de werkgelegenheid en uiteindelijk aan de welvaart.
	Energietransitie	De energietransitie is de geleidelijke overgang van het opwekken van energie met behulp van fossiele brandstoffen naar het opwekken met duurzame of hernieuwbare bronnen. Dit is met name van belang voor het terugdringen van de uitstoot van broeikasgassen en het realiseren van energiezekerheid. Middels dit impactthema wil PMT bijdragen aan het realiseren van de energietransitie.
	Circulaire Economie	PMT wil via beleggingen binnen het thema 'circulaire economie' een bijdrage leveren aan het terugbrengen van de hoeveelheid afval die wereldwijd wordt geproduceerd en aan efficiëntere industriële productie gericht op het verlagen van de CO ₂ -uitstoot.

¹³ PMT volgt hiervoor de marktstandaard voor betaalbare huisvesting, ontworpen door de European Association for Investors in Non-Listed Real Estate Vehicles (INREV)

Bijlage E | Toepassing TCFD-raamwerk

We hebben ons gecommitteerd aan de rapportagestandaarden van de Task Force on Climate-related Financial Disclosure (TCFD). Voorgaande jaren rapporteerden we hierover aan de hand van een losse TCFD-rapportage. Wegens de grote overlap met ons Verantwoord Beleggen Jaarverslag, hebben we er dit jaar voor gekozen om de aanbevelingen van de TCFD volledig te integreren in dit verslag. De onderstaande tabel geeft weer waar de verschillende aanbevelingen van de TCFD zijn toegepast in het verslag.

Onderdeel	TCFD-aanbeveling	Plaats in het verslag
Bestuur	Beschrijf het toezicht van de raad van bestuur op klimaat gerelateerde risico's en kansen.	Bijlage A: Klimaatgovernance, strategievorming en beheersing klimaatrisico's (Governance en bestuurlijk overzicht)
	Beschrijf de rol van het management bij het beoordelen en beheren van klimaat gerelateerde risico's en kansen.	Bijlage A: Klimaatgovernance, strategievorming en beheersing klimaatrisico's (Governance en bestuurlijk overzicht)
Strategie	Beschrijf de klimaat gerelateerde risico's en kansen die de organisatie op korte, middellange en lange termijn heeft geïdentificeerd.	Bijlage A: Klimaatgovernance, strategievorming en beheersing klimaatrisico's (Risicomanagement)
	Beschrijf de impact van klimaat gerelateerde risico's en kansen op de bedrijven, strategie en financiële planning van de organisatie.	Bijlage A: Klimaatgovernance, strategievorming en beheersing klimaatrisico's (Strategievorming)
	Beschrijf de veerkracht van de strategie van de organisatie, rekening houdend met verschillende klimaat gerelateerde scenario's, waaronder een scenario van 2°C of lager.	Bijlage B: Analyse – Klimaat risico's en kansen
Risicomanagement	Beschrijf de processen van de organisatie voor het identificeren en beoordelen van klimaat gerelateerde risico's.	Bijlage A: Klimaatgovernance, strategievorming en beheersing klimaatrisico's (Risicomanagement)
	Beschrijf de processen van de organisatie voor het beheren van klimaat gerelateerde risico's.	Bijlage A: Klimaatgovernance, strategievorming en beheersing klimaatrisico's (Strategievorming)
	Beschrijf hoe processen voor het identificeren, beoordelen en beheren van klimaat gerelateerde risico's zijn geïntegreerd in het algehele risicobeheer van de organisatie.	Bijlage A: Klimaatgovernance, strategievorming en beheersing klimaatrisico's (Risicomanagement)
Meeteenheden en doelstellingen	Openbaar de metrics die de organisatie gebruikt om klimaat gerelateerde risico's en kansen te beoordelen in lijn met haar strategie en risicobeheerproces.	Hoofdstuk 3 Klimaat
	Openbaar Scope 1, Scope 2 en, indien van toepassing, Scope 3 broeikasgas (GHG) emissies, en de gerelateerde risico's.	Hoofdstuk 3 Klimaat
	Beschrijf de doelen die de organisatie gebruikt om klimaat gerelateerde risico's en kansen te beheren en de prestaties ten opzichte van de doelen.	Hoofdstuk 3 Klimaat

Tabel 16 | Toepassing TCFD-raamwerk

Bijlage F | Begrippenlijst

1,5-graden pad

De International Energy Agency (IEA) heeft berekend wat er nodig is om de uitstoot per 2050 naar netto nul te brengen; dit noemen we het 1,5-graden pad.

Aandelenindex

Een aandelenindex is een gewogen gemiddelde van een aantal belangrijke aandelen. Vaak zijn dit de grootste aandelen van een beurs, zoals de AEX in Nederland. Ook is het mogelijk dat er een 'mandje' van aandelen uit een bepaalde sector wordt gemaakt. De gezamenlijke prestatie van deze aandelen geeft een goede indicatie van trends in de markt waartoe de aandelen behoren. Ook is het een goede maatstaf om het succes van aandelenportefeuilles te meten. PMT heeft per eind 2018 voor aandelen ontwikkelde landen een eigen index samengesteld. Deze index heet de PMT Strategische Aandelenportefeuille.

Circulaire economie

Een economisch systeem waarbij herbruikbaarheid van producten en grondstoffen voorop staat en waarbij er zo min mogelijk afval wordt geproduceerd. Dat is anders dan nu vaak gebeurt, waarbij grondstoffen worden omgezet in producten die aan het einde van hun levensduur worden vernietigd.

CO₂- uitstoot

De uitstoot van het broeikasgas koolstofdioxide (CO₂). Als gevolg van menselijke activiteiten is de hoeveelheid CO₂ in de atmosfeer extreem sterk toegenomen. Door die toename verandert het klimaat van de aarde.

CO₂- voetafdruk

Een milieumaat die aangeeft hoe hoog de CO₂-uitstoot van de (aandelen)portefeuille van PMT is. Voor de meting maakt PMT gebruik van een door PCAF voorgeschreven methodiek.

Energietransitie

Dit is een beleidsdoel van de internationale gemeenschap, vastgelegd in het Klimaatakkoord van Parijs (2015) om geleidelijk van fossiele brandstoffen over te stappen naar duurzame of hernieuwbare energiebronnen zoals zonne- en windenergie. PMT is voorstander van een zogenaamde 'inclusieve' transitie. Dat wil zeggen dat bedrijven ook hun medewerkers moeten betrekken bij deze overgang, bijvoorbeeld door omscholing: een transitie inclusief medewerkers.

Engagementbeleid

In de vorm van actief dialoog bespreken pensioenfondsen en andere beleggers over belangrijke thema's, belangen en standpunten met bedrijven waarin wordt belegd. Aan de hand van een dialoog worden bedrijven gestimuleerd om zich te verbeteren. In het dialoogbeleid wordt bepaald over welke thema's wordt gesproken en wat de doelstellingen zijn van de dialogen. Tegelijkertijd wordt er vastgelegd hoe de dialogen worden uitgevoerd.

ESG

Criteria op het gebied van milieu, maatschappij en ondernemingsbestuur.

EVIC

Enterprise value including cash. EVIC wordt gebruikt als noemer om koolstofintensiteit mee te berekenen bij bedrijfsobligaties. Het is gedefinieerd als de som van de marktkapitalisatie van gewone en voorkeursaandelen per eind van de fiscale periode, de boekwaarde van de totale schuld en minderheidsbelangen. Posities van contanten worden hierbij niet afgetrokken om een negatieve ondernemingswaarde te voorkomen.

(Corporate) governance

Bij governance gaat het om hoe een onderneming wordt bestuurd. Belangrijk is hoe een onderneming efficiënt en verantwoord wordt geleid waarbij het vooral ook gaat om de relatie met de belangrijkste belanghebbenden

Klimaatakkoord van Parijs

Internationaal verdrag dat tijdens de internationale klimaatconferentie is gesloten waarin afspraken worden gemaakt over de uitstoot van broeikasgassen (CO₂) zodat de klimaatopwarming beperkt blijft tot 1,5 tot 2 graden Celsius.

Leefbaar loon/leefbaar inkomen

Het minimuminkomen dat een werknemer nodig heeft om aan zijn of haar basisbehoeften te kunnen voldoen én aan de basisbehoeften van zijn of haar gezin, inclusief een bepaald besteedbaar inkomen. Dit loon moet een werknemer verdienen tijdens wettelijke werktijdenlimieten (zonder overwerk).

Net zero

Met 'net zero' wordt 'netto nul uitstoot' bedoeld, zoals omschreven in het Paris Aligned Investment Initiative Net Zero Asset Owner Commitment.

OESO-richtlijnen

De OESO-richtlijnen van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling waar ontwikkelde en opkomende economieën lid van zijn, maken duidelijk wat er van bedrijven verwacht wordt bij het internationaal zakendoen op het gebied van maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO). Ze bieden mogelijkheden en instrumenten voor bedrijven om met kwesties om te gaan zoals ketenverantwoordelijkheid, mensenrechten, kinderarbeid of milieu

Paris alignment

De mate waarin een belegging op koers ligt om aan de doelen van het Klimaatakkoord van Parijs te voldoen.

PRI/UNPRI principles for responsible investment van de United Nations (Verenigde Naties)

Principes voor verantwoord beleggen die in samenspraak met de beleggingssector zijn ontwikkeld. Bij de PRI zijn zo'n 1900 institutionele beleggers wereldwijd aangesloten.

Private Equity

Investerings in niet-beursgenoteerde ondernemingen.

Scope 1, scope 2 en scope 3 CO₂- uitstoot/Greenhouse Gas protocol

Het Greenhouse Gas Protocol is wereldwijd het meest gebruikte protocol om de uitstoot van broeikasgassen te berekenen. Dit protocol hanteert een drietal scopes: scope 1, scope 2 en scope 3. Scope 1 omvat de directe CO₂-uitstoot die wordt veroorzaakt door de eigen organisatie door gebouw-, vervoer- en productie gerelateerde activiteiten. Voorbeelden daarvan zijn verwarmingsinstallaties, eigen (vracht)auto's of klimaatinstallaties. Scope 2 omvat de indirecte uitstoot van CO₂ door opwekking van zelf gekochte en verbruikte elektriciteit of warmte. De organisatie gebruikt deze intern, maar wekt deze niet intern op. Dat gebeurt ergens anders, bijvoorbeeld in een elektriciteitscentrale. Scope 3 omvat de indirecte uitstoot van CO₂ veroorzaakt door bedrijfsactiviteiten van een andere organisatie: uitstoot van bronnen die niet in het bezit zijn van de eigen organisatie en waarop de eigen organisatie ook geen directe invloed kan uitoefenen. Bijvoorbeeld de uitstoot die wordt veroorzaakt door de productie of winning van ingekochte grondstoffen of materialen.

Staatsobligaties

Lening die wordt uitgegeven door de overheid van een land. Staatsobligaties van opkomende landen worden ook 'emerging market debt' (EMD) genoemd.

Sustainable Development Goals (SDGs)

De Sustainable Development Goals, in het Nederlands 'duurzaamheidsdoelen' genoemd, zijn zeventien doelen om van de wereld een betere plek te maken in 2030. De doelen zijn in 2015 opgesteld door de Verenigde Naties en vormen een wereldwijd kompas voor uitdagingen als armoede, onderwijs en de klimaatcrisis. De 17 doelen hebben 169 onderliggende doelstellingen om de doelen te operationaliseren.

Vastgoed / onroerend goed

Investerings in bijvoorbeeld grond, woningen, kantoorpanden en winkels.

Bijlage G | Beoordeling door de accountant

Assurance-rapport van de onafhankelijke accountant

Aan het bestuur en de raad van toezicht van Stichting Pensioenfonds Metaal & Techniek.

Onze conclusie

Wij hebben een assurance-opdracht met beperkte mate van zekerheid uitgevoerd op de in het 'Verantwoord beleggen jaarverslag' 2023 van Stichting Pensioenfonds Metaal & Techniek te Den Haag opgenomen beleggingsinformatie.

Op basis van onze uitgevoerde werkzaamheden en de verkregen assurance-informatie hebben wij geen reden om te veronderstellen dat de beleggingsinformatie geen, in alle van materieel belang zijnde aspecten, getrouwe weergave geeft van:

- Het beleid ten aanzien van maatschappelijk verantwoord beleggen; en
- De bedrijfsvoering, de gebeurtenissen en de prestaties op dat gebied in 2023

in overeenstemming met de van toepassing zijnde criteria zoals toegelicht in de sectie 'Criteria'.

De beleggingsinformatie is opgenomen in de hoofdstukken 1 t/m 8.

De basis voor onze conclusie

Wij hebben onze assurance-opdracht met betrekking tot de beleggingsinformatie verricht volgens het Nederlands recht, waaronder de Nederlandse Standaard 3810N 'Assurance-opdrachten inzake duurzaamheidsverslaggeving'. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de assurance-opdracht over de beleggingsinformatie'.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Metaal & Techniek, zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Dit houdt onder meer in dat wij geen activiteiten ondernemen die conflicterend kunnen zijn met onze onafhankelijke assurance-opdracht. Daarnaast hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen assurance-informatie voldoende en geschikt is als basis voor onze conclusie.

Criteria

De beleggingsinformatie dient gelezen en begrepen te worden samen met de rapportagecriteria. Stichting Pensioenfonds Metaal & Techniek is verantwoordelijk voor het opstellen en toepassen van deze rapportagecriteria, rekening houdend met de van toepassing zijnde wet- en regelgeving met betrekking tot verslaggeving.

De gehanteerde rapportagecriteria voor het opstellen van de beleggingsinformatie zijn toegelicht in de hoofdstukken 'Voorwoord', 'Begrippenlijst' en in de bijlage 'Toepassing TCFD-raamwerk' van het Verantwoord beleggen jaarverslag 2023.

De vergelijkbaarheid van de beleggingsinformatie tussen entiteiten onderling en in de tijd kan beïnvloed worden door het ontbreken van geüniformeerde praktijken ter beoordeling en meting van deze informatie. Dit biedt de mogelijkheid verscheidene, acceptabele meettechnieken toe te passen.

Daarom moet de beleggingsinformatie samen met de toegepaste criteria worden gelezen en begrepen.

Beperkingen in de reikwijdte van onze assurance opdracht

De beleggingsbeleggingsinformatie omvat prospectieve informatie zoals ambities, strategie, plannen, verwachtingen en schattingen en risicobeoordelingen. Prospectieve informatie heeft betrekking op gebeurtenissen en acties die nog niet hebben plaatsgevonden en mogelijk nooit zullen plaatsvinden. Wij geven geen enkele zekerheid over de aannames en haalbaarheid van deze prospectieve informatie.

De verwijzingen naar externe bronnen of websites in de beleggingsbeleggingsinformatie maken geen onderdeel uit van de beleggingsinformatie binnen de reikwijdte van onze assurance-opdracht. Wij verstrekken derhalve geen zekerheid over deze informatie.

Onze conclusie is niet aangepast als gevolg van deze aangelegenheden.

Verantwoordelijkheden van het bestuur en de raad van toezicht voor de beleggingsinformatie

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen en getrouw weergeven van de beleggingsinformatie, in overeenstemming met de rapportagecriteria zoals toegelicht in de sectie 'Criteria', inclusief het identificeren van belanghebbenden en het bepalen van materiële onderwerpen. Het bestuur is ook verantwoordelijk voor het selecteren en toepassen van deze criteria en voor het bepalen dat deze criteria toereikend zijn voor de gerechtvaardigde informatiebehoefte van belanghebbenden, rekening houdend met de van toepassing zijnde wet- en regelgeving met betrekking tot verslaggeving. De door het bestuur gemaakte keuzes ten aanzien van de reikwijdte van de van de beleggingsinformatie en het verslaggevingsbeleid zijn uiteengezet in de hoofdstukken 'Voorwoord', 'Begrippenlijst' en in de bijlage 'Toepassing TCFD-raamwerk' van het Verantwoord beleggen jaarverslag 2023.

Het bestuur is ook verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opstellen van de beleggingsinformatie mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of van fouten.

De raad van toezicht is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het rapportageproces van Stichting Pensioenfonds Metaal & Techniek.

Onze verantwoordelijkheden voor de assurance-opdracht over de beleggingsinformatie

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van de assurance-opdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte assurance-informatie verkrijgen voor de door ons af te geven conclusie ten aanzien van de beleggingsinformatie.

Onze assurance-opdracht is gericht op het verkrijgen van een beperkte mate van zekerheid om de plausibiliteit van de beleggingsinformatie vast te stellen. De werkzaamheden variëren in aard en timing van, en zijn ook geringer in omvang, dan die bij een assurance-opdracht gericht op het verkrijgen van een redelijke mate van zekerheid. De mate van zekerheid die wordt verkregen bij een assurance-opdracht met een beperkte mate van zekerheid is daarom ook aanzienlijk lager dan de zekerheid die wordt verkregen bij een assurance-opdracht met een redelijke mate van zekerheid.

Wij passen de 'Nadere voorschriften kwaliteitssystemen' (NVKS) toe. Op grond daarvan beschikken wij over een samenhangend stelsel van kwaliteitsbeheersing inclusief vastgelegde richtlijnen en procedures inzake de naleving van ethische voorschriften, professionele standaarden en andere relevante wet- en regelgeving.

Onze assurance-opdracht bestond onder andere uit:

- Het uitvoeren van een analyse van de externe omgeving en het verkrijgen van inzicht in relevante duurzaamheidsthema's en kwesties en de kenmerken van het pensioenfonds;
- Het evalueren van de geschiktheid van de toegepaste criteria, de consistente toepassing hiervan en de toelichtingen die daarover in de beleggingsinformatie staan;
- Via het inwinnen van inlichtingen het op hoofdlijnen inzicht verkrijgen van de interne beheersingsmaatregelen, rapporteringsprocessen, de informatiesystemen en het risico-inschattingsproces van de entiteit relevant voor het opstellen van de beleggingsinformatie, zonder het toetsen van de effectiviteit van de interne beheersingsmaatregelen.
- Het identificeren van gebieden in de beleggingsinformatie waar het waarschijnlijk is dat misleidende of onevenwichtige informatie of een afwijkingen van materieel belang als gevolg fraude of van fouten zich zal voordoen. Het bepalen en uitvoeren van verdere werkzaamheden is gericht op het beoordelen van de plausibiliteit van de beleggingsinformatie in reactie op onze risico-inschatting. Deze werkzaamheden bestonden onder meer uit:
 - het afnemen van interviews met management (en/of relevante medewerkers) op groeps- (en bedrijfs-/divisie-/cluster-/lokaal) niveau verantwoordelijk voor de duurzaamheidsstrategie en -beleid en prestaties;
 - het afnemen van interviews met relevante medewerkers verantwoordelijk voor het aanleveren van informatie voor, het uitvoeren van interne controles op, en de consolidatie van gegevens in de beleggingsinformatie;
 - het bepalen van de aard en omvang van de uit te voeren beoordelingswerkzaamheden voor de groepsonderdelen en locaties. Bepalend hierbij zijn de aard, omvang en/of het risicoprofiel van de groepsonderdelen, locaties of de activiteiten;

- het verkrijgen van assurance-informatie dat de beleggingsinformatie aansluit op de onderliggende administraties van de entiteit;
- het op basis van beperkte deelwaarnemingen beoordelen van relevante interne en externe documentatie;
- het analytisch evalueren van data en trends.
- Het aansluiten van de relevante financiële informatie met de jaarrekening.
- Het evalueren van de algehele presentatie, structuur en inhoud van de beleggingsinformatie.
- Het overwegen of de beleggingsinformatie als geheel, inclusief de daarin opgenomen toelichtingen het beeld weergeeft in relatie tot het doel van de gehanteerde rapportagecriteria.

Wij communiceren met het bestuur en de raad van toezicht onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de beoordeling.

Amsterdam, 22 mei, 2024

Deloitte Accountants B.V.
Drs. M. van Luijk RA

Colofon

Het PMT verantwoord beleggen jaarverslag 2023 is een uitgave van het Pensioenfonds Metaal & Techniek (PMT)

Contact

Pensioenfonds Metaal & Techniek
Postbus 30020
2500 GA Den Haag

Ontwerp

Proforma | visual identity, Rotterdam

Realisatie

Bestuursbureau Pensioenfonds Metaal & Techniek

Tekst

Bestuursbureau Pensioenfonds Metaal & Techniek en MN,
Den Haag

© 2024

Het PMT Verantwoord Beleggen Jaarverslag 2023 is met de meeste zorgvuldigheid samengesteld. PMT aanvaardt geen enkele aansprakelijkheid voor eventuele onvolkomenheden, onjuistheden of op een later tijdstip aangebrachte wijzigingen. Evenmin aanvaardt PMT aansprakelijkheid voor schade die zou kunnen ontstaan als gevolg van gebruik van de vermelde informatie en gegevens.